

בכניסתו לבית המדרש אומר:

יהי רצון מלפניך ה' אלוקי אבותי
שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל
בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא אומר
על טמא טהור ולא על טהור טמא, ולא
על מותר אסור ולא על אסור מותר, ולא
יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם.
כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. גל
עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

מראי מקומות

ביציאתו מבית המדרש אומר:

מודה אני לפניך ה' אלוקי אבותי ששמת חלקי
מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות,
שאני משכים והם משכימים, אני משכים לדברי תורה
והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם עמלים, אני
עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אני
רץ והם רצים, אני רץ לחיי עוה"ב והם רצים לבאר שחת,
שנאמר ואתה אלקים תורידם לבאר שחת אנשי דמים
ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך.

קונטרס מראי מקומות למסכת ראש השנה [חלקים מפרק שלישי-רביעי] דף כח.-לד:

- מהדורת טיוטא -

נכתב בס"ד ע"י
יחיאל מיכל בלאאמו"ר יהושע זליג שליט"א פליסקין
ירושלים

הערות והארות יתקבלו בברכה

טל: 05276-14899

פקס 1532-5870698

דוא"ל: ymp803@gmail.com

הקדמה

מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי, שזכיתי להוציא לאור קונטרסי מראי מקומות על פרקים שונים בש"ס.

באשר זיכני השי"ת ללמוד עם תלמידים מקשיבים בכמה ישיבות, ובמשך הזמן ראיתי כי חלק מהתלמידים מתקשים להתרכז באופן הלימוד המקובל בישיבות, ולכן יגעתי ומצאתי בס"ד אופן לימוד קל יותר, וממילא נעים ומתוק יותר. במהלך הלימוד כתבתי דפי מראי-מקומות מדי יום [כמעט], וב"ה שהתלמידים קיבלו מזה תועלת מרובה, ונתחדש אצלם שלהבת אש ללימוד התורה ועיונה, ולכן אמרתי להפיצם כדי לזכות גם אחרים.

ואבאר מעט את האופן שעל-פיו כתבנו :

[א] בחרנו בדווקא פרקים [ולפעמים חצאי פרקים] קלים ללימוד, ובדרך כלל כאלו שיותר נוגעים לענייני הלכה למעשה.
[ב] בכל סוגיא הבאנו ראשונים ואחרונים עיקריים, בשימת דגש על הלומדות, ומתוך השתדלות להביא בעיקר קטעים קלים, מובנים, ולא-ארוכים.

[ג] לאחר מכן הבאנו הפניות לספרי הלכה ; טור, בית יוסף, משנ"ב, ופוסקי זמננו.
אופן לימוד זה - כאשר מקשרים בין העיון לבין הלמעשה - יש בו מן התפארת של השלמות, וחותרם האמת ניכר עליו, וגם מביא סיפוק ותענוג רב ללומדים.

יש להדגיש, כי המגמה העיקרית שעמדה לנגד עיני בכתירת הדברים היא, להביא תועלת ו'געשמאק' לתלמידים, ולכן היו פעמים שקיצרתי במקום שהסוגיא דרשה להאריך, ולפעמים להיפך הארכת בדברים צדדיים מעט, הכל לפי מה שהיה נראה לתועלת לתלמידים שהיו לפני באותה שעה. ועל כן, באם יהיו מגידי-שיעורים שירצו להשתמש במראי-מקומות אלו, טוב יעשו אם יתבוננו תוך כדי לימוד, האם הדברים אכן מתאימים לרמה של התלמידים שלהם, ובמידת הצורך יעלו או יורידו את הרמה של הדברים, הכל בכדי שהתלמידים יקבלו את הטוב ביותר עבורם לפי מצבם וענינם.

ואמנם לעת עתה הדברים עדיין בגדר "טייטא", ואינם מושלמים כלל, אך גם בצורה כזו יוכלו להביא תועלת בעז"ה.

ואשא כפי אל השי"ת, שיעזרני עוד לפתח ולשכלל את המראי מקומות בכמות ובאיכות כאשר עם לבבי, ולהוציאם לאור עולם, וכן את השיעורים עצמם, ולהרבות כבוד שמים בעולם.

יחיאל מיכל בלאאמו"ר יהושע זליג שליט"א פליסקין

ניתן להשיג בדוא"ל : ymp803@gmail.com

מראי מקומות למסכתות :

ברכות [פרק תפילת השחר, ופרק שלשה שאכלו]

שבת [פרק הבונה, ופרק שואל]

קידושין [סוף פרק ראשון]

ראש השנה [כח.-לד :]

פסחים [פרק ערבי פסחים]

סוכה [סוף פרק הישן - ענייני ישיבת סוכה ומצטער]

סנהדרין [פרק בן סורר]

בבא מציעא [פרק אלו מציאות]

###

כמו"כ ניתן להשיג בדוא"ל הנ"ל

את ספרי "ארזים בגן" - דרכי חינוך לבחורים מתמודדים

**מותר ורצוי להעתיק ולהשתמש
במראי מקומות אלו בכל צורה שהיא
על מנת להגדיל תורה**

ראש השנה כת. – כח: בענין כפאו ואכל מצה

א] גמרא ראש השנה כת. [שורה 9 מלמטה] "שלחו ליה לאבוב דשמואל" – עד כת: [שורה 3 מלמעלה] "איתיביה", וברש"י.

מדוע נקטה הגמרא "שכפאווהו פרסיים" ולא "שכפאווהו ישראל"

ב] תירוצ' 1 - עיי' ריטב"א כת. ד"ה לא צריכא שכפאווהו פרסיים.

ג] להבנת דברי הריטב"א, עיי' ברמב"ם ספר נשים הלכות גירושין פרק ב' הלכה כ' [עד "עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו"].

ד] [למעיינים - תירוצ' 2 – עיי' בספר יום תרועה כת. ד"ה אמר רב אשי שכפאווהו פרסיים [הראשון] [עד "ויראה דהספק הוא"]].

מה פירוש "התוקע לשיר" או "התוקע לשד"

ה] עיי' רש"י ד"ה התוקע לשיר.

ו] עיי' ברי"ף גיאת הלכות ראש השנה עמ' מט [מובא במסגרת] שנתקשה איך ומה תוקעים לשדים.

הלכות רי"ף גיאת הלכות ראש השנה עמוד מט

אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא. אמר רב האי, כך אנו גורסין: "לשיר", פירוש: שיר של קרבן, או שיר של זמר כמו דאמרי אינשי [הוא פסוק בספר דניאל ג' ה'] עֲדָנָא דִּי תְשַׁמְעוּן קֵל קְרָנָא מְשֻׁרְקִיתָא. ושמענו כי היה בישיבת מחסיא מי שגורס: "התוקע לשד", ובין זה ובין זה לטעם אחד נתכוונו, אלא שאין אנו יודעים איך יתקע לשדים ומפני מה יתקע להם.

ז] ובספר עבודה ברורה ביאר עפ"י המבואר בשער הגלגולים שהוציאו דיבוק בין השאר עיי' תקיעת שופר [ראה במסגרת]

ספר שער הגלגולים בסוף הספר [קטע שנכתב ע"י רבי שמואל ויטאל זצ"ל, בנו של רבי חיים ויטאל זצ"ל]

אמר הצעיר שמואל ויטאל, היום אביעה חידות, ממה שאירע לי במצרים, ממעשה שאירע לאסתר בת הר' יהודה, שנפגעה ונשארה בכאב לב יותר משני חדשים... ויום אחד הפצירו בי שאלך ואבקר אותה, והלכתי... והנה קול אחד צועק מפי הנערה, ומדבר ואומר, אני רוח יהודי אחד... אחי"כ שאלתי, ועתה מה אתה רוצה, והשיב לי שאתקן אותו... ואחי"כ קראתי לעשרה ת"ח שנמצאו שם... ובעת אמרנו י"ג מדות ה' ה' א-ל רחום וחנון, תקענו בשופר, כמנהג כל הסליחות... ופסוק וירדו כל עבדיך אלה אלי וגו'.... ואחי"כ אמרנו צא צא צא... ותכף הקים רגל השמאלית של הנערה למעלה בפני כל העם, ויצא מאצבע קטנה של רגלה, וצעק בקול גדול.... ותכף ומיד ישבה הנערה, ופתחה עיניה....

מהי היתה סברת ההוא-אמינה בגמרא לחלק בין תוקע לשיר לבין כפאווהו פרסיים לאכול מצה

ח] מהלך 1 - עיי' רש"י כת. ד"ה מהו דתימא.

ט] להבנת המושג "מתעסק בחלבים ועריות חייב", עיי' ברש"י כריתות יט: [תחילת העמוד] ד"ה מתעסק בחלבים, וד"ה מתעסק בעריות.

י] מהלך 2-3 – עיי' רש"י כת. ד"ה גמ' אבל הכא זכרון תרועה.

סתירה ברמב"ם, ותירוצו של הר"ן

יא] עיי' רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ו' הלכה ג'

יב] עיי' רמב"ם הלכות שופר פרק ב' הלכה ד'.

יג] ולכאורה פסקי הרמב"ם סותרים זה לזה, שהרי הגמרא אצלנו השוותה "כפאווהו לאכול מצה" לדין "התוקע לשיר", ואיך פסק הרמב"ם בכפאווהו למצה שיצא ובתוקע לשיר שלא יצא.

יד] ועיי' ר"ן על הרי"ף ראש השנה ז: מדפי הרי"ף, ד"ה לפיכך, מ"וכן פסק הרמב"ם ז"ל פרק שני" עד סוף הקטע.

להלכה

טו] עיי' במשנ"ב חלק ה', בשו"ע סי' תעה סעיף ד' ובמשנה ברורה שם.

טז] עיי' בספר חשוקי חמד להג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א סנהדרין סב:

חשוקי חמד סנהדרין סב:

אכילה. אך יעוין במאירי בראש השנה (שם) שכתב שאף מי שאכל מרור בלא כוונה יצא ידי חובתו לט.
ונראה שבענינו יצא אף לשיטת הפמ"ג משני טעמים: א. שעיקר הטעם שיש סברא שלא יצא באכילת מצה כיון שאינו מתכוון למצוה, אבל בענינו שבתחילה אינו רוצה לאכול רק מפני שהוא מר, אבל כשכבר אוכל מתכוון למצוה, לכו"ע יוצא ידי מצוה.
ב. שכתב המשנ"ב (שם ס"ק לה) כ"ש היכא שכפאווהו ישראל לאכול כדי לקיים מצות מצה דיצא. וכתב בשער הציון שהוא מדברי הכפות תמרים (שם בראש השנה), ויעו"ש שהקשה אמאי אמרינן כפאווהו פרסיים, ולא אמרינן כפאווהו יהודים, והשיב שבכפאווהו יהודים פשיטא שיצא, כמו דאמרינן בכתובות (דף פו ע"א) שמי שאינו רוצה לעשות מצוה, כופין אותו עד שתצא נפשו. והטעם שהכוונה של חבריו מועיל גם אליו. ולכן הסתפקה הגמרא בכפאווהו פרסיים האם הם בני עשווי או לאו, עיי"ש שם. וא"כ בענינו שאביו כפאו לאכול וכוון לשם מצוה מועיל אף לגבי הבן.

שאלה נערים בני שלש עשרה, המסרבים לאכול מרור [חרין]. כי הוא חריף ומר, והאב אשר רוצה שבנו יקיים מצות אכילת מרור, כופהו-בכס לאכול, ויש להסתפק האם הבן יצא בזה ידי מצות אכילת מרור, או שמא כיון שכפאווהו לאכול, אינו יוצא בזה ידי מצוה?
תשובה נאמר בראש השנה (דף כת ע"א) כפאווהו פרסיים לאכול מצה ואכל ישראל ידי חובתו. אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא. ובתור הכי **וכן** פסק השו"ע (ארי"ח סימן תעה סעיף ד) אכל מצה בלא כוונה, כגון שאנסוהו עכו"ם או לסטים לאכול, יצא ידי חובתו כיון שהוא יודע שהלילה פסח ושהוא חייב באכילת מצה. וכתב המשנה ברורה (ס"ק לה) אע"ג דמצות צריכות כונה, וכ"ש הכא דאינו רוצה לאכול הרי בודאי אינו מתכוין לצאת ידי המצוה, תירצו המפרשים דבמידי דאכילה שע"כ נהנה גרונו עדיף טפי וכמתכוין דמי. אך כל זה לענין אכילת מצה, אך לענין אכילת מרור כתב רע"א (גיליון שהפמ"ג (ח"ג מהפתיחה הכוללת אות ה) מסתפק באנסוהו לאכול מרור, ד"ל שלא יצא, כיון שהוא מר ומזיק. ולכאורה בענינו יתכן שהבן לא יצא ידי

למעיינים – אופנים שלא יוצאים ידי חובה אפילו למאן דאמר "מצוות אין צריכות כוונה"

יז] עיי' ברי"ן על הרי"ף ר"ה ז: ד"ה גרסינן בגמרא [עד "וגרסינן עלה אמר רבא"].

יח) עיי ברבינו יונה על הרי"ף בסוף הגמ' ברכות דף ו. מדפי הרי"ף ד"ה ורבינו שמואל, עד סוף הקטע [רצוי לדלג על השורה השניה של הקטע].

מראי מקומות 2

קושיית הראשונים מדוע הגמרא אצלנו לא פירשה דברי הברייתא "אם כיוון לבו" על פירוש המילות
ז) תירוצ 1 - עיי בתוספות ישנים בסוגיין [מובא במסגרת]

תוספות ישנים בסוגיתנו
[כח, ע"ב] מאי לאו אם כיוון לבו לצאת. וא"ת, אמאי לא משני כיוון לבו להבין בפירושו ולדקדק בה. וי"ל דהאי כוונה לא בעינן אלא בפסוק ראשון נדמשמע בברכות [יג, ע"ב], והכא משמע דהך כוונה בכל קריאת שמע קאמר.

ח) למעיינים - תירוצ 2-3 - עיי טורי אבן בסוגיין בשם הרמב"ן, ובשם עצמו
טורי אבן בסוגיתנו

מביא שיטת הרמב"ן

מאי לאו אם כיוון לבו לצאת. הקשה הרמב"ן בספר המלחמות [דף ז. מדפי הרי"ף, 4 שורות אחרונות] לימא האי אם כיוון לבו לאו כוונת מצוה קאמר אלא כוונת הלב מיירי, וכמאן דאמר ריש פרק ב' דברכות (דף יג ע"א) דפרק אחד או פסוק אחד צריך כוונה, ומחמת קושיא זו רצה [הרמב"ן] לומר דלמאן דאמר מצות אין צריכות כוונה אין צריך כוונה כלל והני תנאי ואמוראי [דברכות יג. שמצריכים כוונה] סבירא להו כמאן דאמר מצות צריכות כוונה.

מקשה על הרמב"ן

ואני תמה מה ענין זה לזה דכוונה דהתם קרי לה שם כוונת הלב והיינו שיכוון וידע ויבין הדברים שמוצא מפיו ודבר זה תלוי בכוונת הלב ואע"פ שאינו מתכווין לצאת ומעל לבבך נפקא ליה התם, וכוונה דהכא היינו שמכוין לצאת ידי חובה אותו מצוה אפי' שאינו משים הדברים על לבו אלא שמפנה לבו לדברים אחרים. ותדע לך דהא רבא פסק התם כרבי מאיר דפסוק אחד צריך כוונת הלב ובשמעתין ס"ל דלצאת לא בעי כוונה... אלא ודאי דכוונה דגבי קריאת שמע מכוונת הלב מיירי ולא מכוונה לצאת, ודווקא קריאת שמע בעי כוונת הלב משום דגלי קרא על לבבך אבל שאר מצות לא. ואע"ג דתניא המתפלל צריך שיכוין את לבו בפרק ה' דברכות (דף לא ע"א) יש לומר דמכל מקום אין צריך כל כך כוונה כמו בקריאת שמע דיש בו קבלת עול מלכות שמים אבל אי מיירי לצאת בזה כל המצות שוין.

הטורי אבן מציע מהלך משלו בסוגיא

אבל הדבר ברור דמשום הכי לא מוקי להא "אם כיוון לבו" דבכוונת הלב מיירי, דבקורא בתורה מיירי ואתי ואטו בשופטני עסקינן דקורא ואינו משים על לבו הדברים שהוא קורא, אלא ודאי אם כיוון לבו דקאמר היינו לצאת ובהא כל ג' פרשיות שווין: ט) וצ"ב ליישב שיטת הרמב"ן, מדוע סבר שלמאן דאמר מצוות אין צריכות כוונה אין צריכים לכוון בקריאת שמע כלל.

מה הפשט בתירוצ הגמרא "בקורא להגיה"

י) מהלך 1 – עיי רש"י כח: ד"ה קורא להגיה.

יא) מהלך 2 – עיי רש"י ברכות יג. ד"ה בקורא להגיה. ועיי ריטב"א ר"ה כח: ד"ה בקורא להגיה [עד וכן פר"י ז"ל].

יב) מהלך 3 – עיי תוספות ברכות יג. ד"ה בקורא להגיה.

יג) למעיינים - עיי רבינו יונה על הרי"ף ברכות ז. מדפי הרי"ף ד"ה היה. ולכאוי צ"ע למה נתכוון, דבתחילת דבריו משמע כרש"י אצלנו, שהקורא להגיה לא אומר המילים טוב, ובסוף דבריו משמע כרש"י בברכות, שאומר טוב רק לא מתכוון לאמירה, וצ"ע.

למעיינים – שיטת הרמב"ם

יד) עיי ברמב"ם ספר אהבה הלכות קריאת שמע פרק ב' הלכה א' ובכסף משנה שם.

להלכה דין כוונה בקריאת שמע

טו) עיי במשנ"ב חלק א', סי' ס' סעיף ה' ובמשנ"ב שם.

טז) עיי הליכות שלמה לגרש"ז אויערבאך זצ"ל פרק ראשון [מובא במסגרת]

הליכות שלמה פרק ראשון	
ה. הקורא את שמע או מתפלל שמונה עשרה בעודו טרוד במחשבותיו, עד שאינו מרגיש ששפתיו נעות, ופיו ממשיך לדבר מאליו, יש להסתפק אם יצא י.	
דבר הלכה	
ה. וד"ל רבנו במכתב: אכתוב לך מה שדברתי היום בלמדנו יחד משניות לע"נ אמי מורתי ע"ה ¹⁶ . בקורא להגיה כחז רבנו יונה (ברכות ז' ע"א מדפי הרי"ף) שאפילו למ"ד מנאות א"צ כוונה מ"מ כשהקול יוצא מענאו גרע טפי כמו במנחה נצוחי דחשיב מתעסק, והסתפקתי דאע"ג דלענין כוונת מנחה שפיר סגי במה שמכוין במחלטה מעשהו, אצל אס נאמנע הוא מתעסק גרוע כזה דגרע טפי, מנין דמהני, וא"כ בקריאת שמע ובחפלה אף אם כיוון במחלטה כראוי, מ"מ הרי ידוע דיש	אשר נאמנע הקריאה והחפלה הקול יוצא מאליו ואומרים פסוק שלם או נרכה שלימה בלי שום דעת, ממש כאחד שמדבר מתוך שינה, כזה שדומה למנחה נצוחי. וכמו שמהני לענין שחיטה דאע"ג דלא בעי כוונה מ"מ מתעסק חשיב כחסרון כזה גבירא, וכדקיי"ל ציו"ד סי' ג' ס"א בנכשל והפיל סבין ושחט שזה נכלה אע"ג דאיכא כח גבירא, וה"נ מה שקורא או מתפלל מבלי לדעת כלל שהוא מוציא דבר מה מפיו, מנין לנו דמהני מה שנחלטה נאמנע יפה.

שו"ע ח"ו סי' תקפט סעיף ט' ובמשנ"ב שם.

ראש השנה כח: בענין בל תוסיף

[א] גמרא ראש השנה כח: [שורה 7 מלמעלה] "ת"ש היה עובר אחורי בית הכנסת" – עד [סוף השורות הצרות] "ומנא תימרא", וברש"י ותוספות.

בביאור קושית הגמרא "אלא מעתה הישן בשמיני בסוכה ילקה" – מי באמת אמר שלא לוקים
[ב] מהלך 1 - עי' ריטב"א ד"ה אלא מעתה.

[ג] מהלך 2 - עי' רש"י עירובין צו. ד"ה ועוד הישן.

[ד] קושיא על מהלך 2 - עי' מאירי בסוגיין ד"ה כל דבר שנעשה.

[ה] וצ"ב באיזה נקודה נחלקו רש"י והמאירי.

מדוע הקשתה הגמרא דוקא על הישן לאחר סוכות ולא לפני סוכות

[ו] עי' בספר שפתי חכמים בסוגיין [מובא במסגרת]

שפתי חכמים בסוגיין	
בשמיני בסוכה וכו'. משמע אבל בי"ד פשיטא דליכא בל תוסיף, כיון דעדיין לא הגיע זמן המצוה, ולא שייך בל תוסיף בתחילתה ודו"ק: [ז] עי' בשו"ת מחנה חיים חלק ג' סי' מד [מובא במסגרת].	

שו"ת מחנה חיים חלק ג' סי' מד		
אודות אשר הפיר מי שמתענה צעיריפ מחמת מלות פינוי אם עובר בכל תוסף וחקר מעלתו יי' דעיניו הוא נשכ ואל תפסה ולא שייך הללו דכ"ת והאריך:	רענ"ד גראה דכל תוסף כזה דווקא אם נא פס	החשוב צ"ח כגון ה' פרשיות בחסילין או ה' מינים בלולב או שסופספה נא אחריו כגון ט"ז בשמיני בסוכה או שחוקק קולות ביותר או שנותן מתן ד' תחת מתן אחת וכדומה אבל אם הוספה כמקדס לא הוה כל תוסף כי תפסה לחודש לא הוה פשירי כחודש אם כן אם פושט פינוי כפי תשרי לא הוה הוספה לפיכך על כל

[ח] ויל"ע במי שמתענה ביום כיפורים וגם ביום שלאחריו, האם עובר בבל תוסיף.

[ט] ויש לעיין בכהן שמוסיף ברכה רביעית משלו לפני ברכת כהנים האם עובר.

להלכה שינה בסוכה ביום שמיני

[י] עי' במשנה ברורה חלק ו', סי' תרסו שו"ע סעיף א', ובמשנ"ב ס"ק ה.

[יא] למעיינים - עי' במשנה ברורה חלק ו', סי' תרסח שו"ע סעיף א', משנ"ב סק"ו, ושער הציון ס"ק ד.

בהחילוק בין ד' ברכות בנשיאות כפים לבין ה' מינים בלולב

[יב] ריטב"א ד"ה א"ל שאני אומר.

[יג] עי' שפת אמת ד"ה שם בגמרא [מובא במסגרת]

שפת אמת
שם בגמ' כיון דאילו מתרמי לי' ציבורא כו' זימני' הוא. לכאורה נראה דלפי טעם זה אפי' שלא בשעת ברכת כהנים אסור לכהן לברך ברכה אחרת משלו כיון דקרי לי' זימנא, ולפי' צ"ע דא"כ לעולם יהי' אסור לכהן לברך וליתן שלום לישראל וזה לא יתכן. אכן יש לחלק, דאפי' נימא דהיכא דזימנא הוא שייך בל תוסיף אפי' שלא בשעת מצוה מ"מ היינו דוקא בכונה אבל בלא כוונה לא.

להלכה הוספת ברכה בנשיאות כפים

[יד] עי' משנה ברורה חלק ב', סימן קכח סעיף כז, ובמשנה ברורה, וביאור הלכה ד"ה ואם הוסיף.

[טו] עי' בשו"ת הר צבי להג"ר צבי פסח פראנק זצ"ל רבה של ירושלים, או"ח סי' סב [מובא במסגרת]

שו"ת הר צבי אורח חיים א סימן סב
עובדא הוי בכהן שכאשר היה יורד מן הדוכן היה אומר לכל מי שפגש אותו בדרך הילוכו: ברוכים תהיו, ונסתפקתי אם יש בזה חשש של בל תוסיף. והנה בר"ה (דף כח) אמרינן: מתיב רב שמן בר אבא מנין לכהן שעלה לדוכן שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך את ישראל אוסף ברכה אחת משלי כגון ד' אלקי אבותיכם יוסף עליכם. ת"ל לא תוסיפו על הדבר הזה, והא הכא כיון דבריד ליה עברה ליה זמניה וקתני דעבר וכו' שאני הכא כיון דאלו אתרמי ליה צבורא אחרינא הדר מברך כולי יומא זמני הוא וכו'. ויעוין במאירי ר"ה, שם, שמהאי טעמא אפילו אם לא נתכוין הכהן בתוספתו לשם מצות ברכת כהנים, ושלא בזמנו הרי לדברי הכל צריך כוונה לעבור על בל תוסיף, מ"מ עבר הכהן, שהרי זה נקרא בתוך זמנו. ולפי' יש לדון שבנידון דידן יהא כמוסיף על הברכות ויש בזה חשש של בל תוסיף. אולם, כע"ז יש לעיין גם בתפילת רבש"ע שאומרים הכהנים אחרי נשיאת כפים דאיתא בסוטה (דף לט ע"א) וכי מהדר אפי' מציבורא מאי אמר, אדבריה רב חסדא לרב עוקבא ודרש, רבש"ע עשינו מה שגזרת עלינו עשה עמנו מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל וגו' - למה לא יהא בזה חשש של בל תוסיף שהכהן מוסיף ברכה מדיליה. ולכאורה י"ל שההיתר הוא משום שתפלה זו נאמרת אחרי שהכהנים מחזירים פניהם מן הצבור והחזרת פניהם מהצבור הוי כהפסק בין שלשת הברכות לברכה זו, באופן דלא הוי הוספה על הברכות הקודמות אלא כברכה בפני עצמה. ומדויקים בזה דברי הגמרא שם וכי מהדר אפיה וכו', דמשמע שדוקא אחרי שמחזירין פניהם מהצבור רשאים לומר תפלה זו. אבל עדיין אני מסתפק דאפשר דבמהדר אפיה מצבורא שאני, דניכר שאינו מברך עוד להצבור ורק מתפלל, אבל לומר להם אסור גם במהדר אפיה. ... מ"מ יש להסתפק בזה ויש למנוע הדבר.

ראש השנה כח:
בענין בל תגרע

א] גמרא ראש השנה כח: [תחילת הרחבות] "ומנא תימרא דתנן" – [סוף העמוד] "שלא בזמנו בעי כוונה", וברש"י.
[הערה: על התוספות נעמוד כנראה ביום ראשון]

המקור בתורה לאיסור בל תוסיף ובל תגרע

ב] 1) ע"י דברים ד, ב', ורש"י. 2) וע"י דברים יג, א', ורש"י.
ג] ויל"ע מדוע זה כתוב פעמיים. ובספר תורה תמימה [דברים ד ב] הביא בשם הגר"א: דכאן בפרשת ואתחנן [דברים ד, ב] מכין שלא יוסיפו על התרי"ג מצוות בכלל, ושם [דברים יג, א] מכין שבאותה מצוה גופא לא יוסיפו ולא יגרעו, עכ"ל. ויל"ע מנין לו שזה כך ולא הפוך.

ד] טעמי האיסור

1) כתב התורה תמימה דברים ד' ב: ונראה על פי מה דאמרין (סנהדרין כט.) כל המוסיף גורע, והענין הוא דכיון שירשה האדם לעצמו להוסיף, יאמין כי מה שקצוב בתורה אין זה לעיכובא דוקא, וממילא לפעמים ירשה לעצמו גם לגרוע.
2) כתב רבינו בחי' דברים ד' ב': כי התורה שלמה אינה צריכה תוספת ומגרעת, וכל המוסיף בה גורע.

חקירה - מתי עוברים על בל תגרע

ה] יש לחקור מתי עוברים בבל תגרע.

צד 1) כל מי שלא קיים פעם אחת מצות עשה כלשהיא, עובר גם על בל תגרע [בנוסף לעבירה שביטל עשה זה].
צד 2) בביטול אקראי לא מבטל, אלא רק אם אומר שאין כזו מצוה או שבמצבים מסוימים היא לא נאמרה כלל.
צד 3) בל תגרע לא נאמר כלל על חיסור מצוה שלמה, אלא רק אדם שמקיים מצוה בצורה חסרה כגון ג' מינים בלולב.

שיטות הראשונים והאחרונים בחקירה הנ"ל

ו] ע"י רשב"א דף טז. ד"ה למה תוקעין, וד"ה ומסתברא דלא קשה כלל.
ז] ע"י טורי אבן טז. ד"ה ותוקעין [מובא במסגרת].

טורי אבן טז.

[הובא כאן בדילוגים, והמעיינים יראו בשלמות בפנים]

ותוקעין ומריעין כשהן עומדין. הקשו התוספות הא קעבר משום בל תוסיף. והרשב"א בחידושו תירץ דתקנת חכמים לצורך ליכא משום בל תוסיף, דכתיב "על פי התורה אשר יורוך", והוא הדין בל תגרע לצורך כגון יום טוב של ראש השנה שחל בשבת, אף על גב דאמר רחמנא תקעו, גזרו שלא לתקוע, וכל זה לצורך, והכי נמי לצורך ראוי לתקוע ולחזור ולתקוע, ומצוה לשמוע דברי חכמים מלא תסור.

ועיקר דברי הרשב"א תמוה לי דמשמע מדבריו דהמבטל איזה מצות עשה פעם אחת עובר בבל תגרע והא דאינו עובר בראש השנה שחל בשבת הואיל ותקנת חכמים הוא. נמצא לדבריו המבטל איזה מצות עשה מלבד שעובר בעשה עובר נמי בלא תעשה דבל תגרע, אם כן למאן דאמר "לאו שאין בו מעשה לוקין עליו", המבטל איזה מצות עשה שבתורה ילקה משום לאו דבל תגרע שעמה, והא לא מצינו לאיזה תנא או אמורא דנימא הכי.

ח] ויש להעיר, דיתכן דהרשב"א לא התכוון שכל המבטל באקראי עובר, אלא רק אם מבטל באופן קבוע עם מהלך שיטתי מסוים. וכעין זה מצאנו בספורנו דברים יג א' בביאור מצות לא תגרע.

ט] ע"י טורי אבן כח: ד"ה הרי הוא עובר [מובא במסגרת]

טורי אבן כח:

מביא דעת רש"י

הרי הוא עובר על בל תגרע. לא נתברר בגמרא באיזה ענין עובר על בל תגרע. ורש"י בפרשת ואתחנן פירש, לא תוסיפו כגון ה' פרשיות בתפילין וה' מינין בלולב וה' ציצית, וכן לא תגרע [עכ"ל רש"י]. משמע מפירושו דבג' פרשיות וג' מינים שבלולב וג' ציצית עובר על בל תגרע דומיא דעובר בה' מהם בבל תוסיף.

חולק על רש"י

ולכאורה נראה לי דאינו עובר בבל תגרע אלא באופן דאף אם גרע אפילו הכי כשר בדיעבד ולא בטל מצוותו, כגון מתן ארבע דקיימא לן ריש פרק ד' דזבחים (דף ל"ו) כל הניתנין על מזבח החיצון שאם נותנן מתנה אחת כיפר. אבל היכי דמגרע ביטל מצותה לגמרי ופסול אפילו בדיעבד כגון כל הני דקיימא לן ד' פרשיות שבתפילין וד' מינים שבלולב וד' ציצית מעכבין זה את זה כדתנן במנחות, ואם חיסר אחד מהן אף השלשה שעשה אינו כלום ואין כאן מצות תפילין ולולב וציצית כלל אינו עובר על בל תגרע, דאין לשון גרעונו נופל אלא שהיכא שעשה מצוה אלא שלא עשה בשלימותה ובמילואה וחסר קצת מטכסיסי המצוה אבל היכא שהגרעונו פוסלה ומבטלה לגמרי אין שייך כאן לשון גירעונו וה"ל כאלו לא הניח תפילין כלל ולא נטל ד' מינים ולא עשה ציצית לגמרי דאינו עובר אלא בעשין הללו השתא נמי דעשאן אלא שעשה בגירעונו אינו עובר אלא בעשה לחוד אם יש בידו לעשות ולא עשה ואין להם שייכות כלל ללאו דבל תגרע והיינו דלא מצינו בכולה גמ' שעובר על בל תגרע אלא בהא דמתן ד' לחוד.

אך שוב מביא מהספרי כדעת רש"י

מיהו בספרי בפי' ראה תניא לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו מכאן אמרו הנתנין במתנה אחת שנתערבו בנתנין במתנות ארבע ינתנו במתנה אחת, דבר אחר לא תוסיף עליו מנין שאין מוסיפין לא על הלולב ולא על הציצית ת"ל לא תוסיף עליו ומנין שאין פוחתין מהם תלמוד לומר לא תגרע ממנו מנין שאם פתח לברך ברכת כהנים שלא יאמר הואיל ופתחת לברך אומר ה' אלקיכם יוסף עליכם וגו' תלמוד לומר דבר אפי' דיבור אל תוסיף עליו, ומדקתני מנין שאין מוסיפין לא על הלולב ולא על הציצית תלמוד לומר לא תוסיף ומסיים עלה ומנין שאין פוחתין מהם תלמוד לומר לא תגרע, שמע מינה דבלולב וציצית שייך לאו דבל תגרע אף על גב דמעכבין זה את זה.

י] ע"י רמב"ם ספר שופטים הלכות ממרים פרק ב' הלכה ט'.

יא] בחינה עצמית - סיכום גדר איסור בל תגרע:

שיטת רש"י על התורה והספרי

שיטת הטורי אבן שחלק [לפני שראה הספרי]

שיטת הרשב"א טז.

שיטת הטורי אבן טז. שחלק עליו

שיטת הרמב"ם

בביאור דברי הגמרא אי בעי מברך אי לא בעי לא מברך

יב] ע"י ריטב"א ד"ה הכא אי בעי.

יג] וע"י בהגהות המגיה על הריטב"א שם.

להלכה דין בל תוסיף בלא כוונה

יד] משנה ברורה חלק ו', סי' תרנא שו"ע סעיף יד ובמשנ"ב ס"ק נח, ובביאור הלכה ד"ה משום בל תוסיף.

בביאור מסקנת הגמרא דשלא בזמנו בלא כוונה אינו עובר

טו] ע"י אגרות משה או"ח חלק א' סי' יג

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן יג

צריך להבין החלוקים שאיכא בבל תוסיף בזמנו לא בעי כוונה לעבור על בל תוסיף ושלא בזמנו בלא כוונה אינו עובר ובכוונה עובר, כדאיתא בר"ה דף כ"ח, דלכאורה מאי שנא.

וצריך לומר שמסתבר שאם אחד יעשה דבר שלא שייך למצוה, כגון שישבור מקל בכל יום ויאמר שזה מצוה שנמצא שהוא מוסיף על התרי"ג מצות עוד מצוה, זה לא הוי באיסור בל תוסיף ואינו עובר עליו, ורק אם הוא מוסיף בהמצוה שעושה מצות התורה בהוספה, כגון בתפילין שצותה תורה בדי' פרשיות והוא עושה בחמש זהו איסור הנאמר בבל תוסיף, דלא תוסיפו על הדבר כתיב והוספה במצוה היא הוספה על הדבר, אבל הוספה על התרי"ג אין כאן הוספה על הדבר מאחר שאינו שייך כלל לאיזה מצוה. והוספה כזו שהיא במעשה מצות התורה שייך אף בלא כוונה למצוה דהרי על כל פנים הוסיף בהמצוה שהניח תפילין בחמש פרשיות. אבל אין שייך זה שלא בזמנו, דאין שייך לומר דעשה המצוה שלא כהוגן, דמה שייך מה שהניח ביום שפטור מתפילין לימים הקודמים, וכן בסוכה מה שייך ישיבת יום שמיני בסוכה לשבעת הימים הקודמים לומר שעשה מצות סוכה בהוספה שלא כהוגן, ולכן בלא כוונה ליכא בל תוסיף שלא בזמנו. אבל בכוונה למצוה הוא עוד ענין הוספה בהדבר ואסור, דאף שלא הוסיף במעשה המצוה הרי הוסיף בדיני המצוה שבמצות סוכה הוי הדין לישיב ז' ימים והוא אומר שהדין הוא לישיב ח' ימים ומצות תפילין היא רק בימי החול והוא אומר שהיא גם בשבת, שזה ג"כ הוא הוספה בהדבר מצוה שצותה תורה והוי בכלל הלאו דלא תוסיפו על הדבר, אך לא שייך זה בלא כוונה דכיון שבעצם מעשה המצוה לא הוסיף שהרי כבר נעשית אתמול אלא בהדינים שלה וכשלא נתכוין להדינים הרי לא הוסיף כלום, ולכן לעבור שלא בזמנו צריך כוונה לשם מצוה דרק אז הוא מוסיף בהדינים.

טז] ברם, מה שהניח האגרות משה שהמוסיף מצוה כגון לשבור מקל אין בזה משום בל תוסיף, הנה ע"י ברמב"ן על התורה [דברים ד', ב'] שכתב לכאוי דלא כן, וצ"ע.

בס"ד. ישיבת ברכת חיים, יום ראשון, ח' באלול תשע"ב

ראש השנה כח:

בענין בל תוסיף במקיים מצוה פעמיים

א] תוספות ראש השנה כח: ד"ה ומנא תימרא [מומלץ ללמוד רק מ"וא"ת הא דאמר בפ"ק" עד סוף התוספות].

במחלוקת תוס' והרשב"א אם יש בל תוסיף במקיים המצוה פעמיים

ב] התוס' כתבו שאין בזה בל תוסיף, וע"י בשו"ת הרדב"ז חלק ג' סי' תעח שביאר שיטתם [מובא במסגרת]

שו"ת רדב"ז חלק ג סימן תעח

שאלת ממני אפרש לך מצות בל תוסיף במה שייך ובמה לא שייך: תשובה דע שכל מצוה שעשה אותה וכופלה אין בה משום בל תוסיף כגון נטילת לולב נוטל כמה פעמים שירצה וכן תקיעת שופר וחוזר ותוקע וכן ברכת כהנים מברך וחוזר ומברך או כגון קורא את המגלה וחוזר וקורא אבל המוסיף מגוף המצוה כגון חמש ציצית חמשה פרשיות בתפילין ארבעה ברכות בברכת כהנים חמשה מינין בלולב וכיוצא באלו כיון שהוא מוסיף דבר חדש במצוה הרי"ז בבל תוסיף. והטעם מבואר כי כל המצות יש להם ולמספרם סוד נעלם והמוסיף או הגורע בהם מבטל ומבלבל הכוונה האלהית. אבל אם כופל המצוה כיון שהבורר עומד במקומו אין לחוש. ומכאן תבין כי כל מצוה שאין מניינה מפורש בתורה אין עובר משום בל תוסיף כגון ערבה והדס ואפי' לולב נמי יש לומר דכפת כתיב חסר וא"י ואין כאן אלא אחד ואע"ג דדרשינן וענף עץ עבות לשלשה הדסים אין מנין זה מבואר ממש. ושמור זה הכלל שאם מוסיף במצוה עצמה ממה שכתוב בתורה בהדיא הרי"ז בבל תוסיף.

ג] אמנם ברשב"א [טז: ד"ה למה תוקעין], כתב ש"התוספות טרחו להעמיד שיטה זו ולא עלתה בידם". ודייק מזה הפרי מגדים [פתיחה כוללת חלק א' אות מ'] שהרשב"א סובר שהעושה מצוה פעמיים עובר משום בל תוסיף. וצ"ב במה נחלק הרשב"א על תוספות.

האם יש מצוה להרבות בנטילת לולב ובאכילת מצה

עבודה ברורה בסוגיתנו

בא"ד. וכן אם נטל לולב כמה פעמים ביום. והנה לאחר שביארו תוס' מדוע אין איסור "בל תוסיף" בנטילת לולב ב' פעמים, האמת היא שיש בזה הידור מצוה להוסיף וליטול הלולב גם אחר שיצא ידי חובתו, כדאיתא בסוכה (דף מא:). ומהאי טעמא איתא בירושלמי (ברכות פ"ט ה"ג) דמברך עליו בכל פעם שנטלו, דיש קיום מצוה בכל נטילה אע"פ שכבר נטל באותו יום, (ע' משמרות כהונה ותפארת בחורים סוכה מה: ומשנה ברורה סימן תרנ"א ס"ק כ"ח).	בא"ד. או אוכל בפסח כמה זיתים של מצה אין זה בל תוסיף. ע' דגדרינו דגדור הקודם, וכן י"ל לענין מצה, דלאחר שצורר לנו שאין בתוספת האכילה משום "בל תוסיף", איכא בתוספת האכילה משום הידור מצוה, וכן כתב המהר"ל (גזרות ה' פרק מ"ח), דנליל פסח אע"ג דמקיים מצוה אכילת מצה במצוה, מ"מ כל מה שמוסיף לאכול מצה הכל מצוה, ולכן עדיף שיהיה כל אכילתו בזה. וכן מורה לשון הרמב"ם (פ"ו מהלכות חמץ ומצה ה"א) שכתב, וז"ל: מצוה עשה מן התורה לאכול מצה כליל ט"ו וכו', ומשאלל כזית יאל ידי חובתו, עכ"ל. ומבואר שהכל הוא מצוה, ושיעור כזית הוא רק שיעור שלא יפחות.
--	---

ה) ויל"ע לאור זאת, האם יש ענין בחנוכה להרבות בהדלקת נרות חנוכה בכל דלת וחלון בבית. האם יש ענין בפורים לשלוח מנות כמה שיותר. ולאכול כמה שיותר סעודות פורים. וכן לקרוא פעמיים מגילת אסתר בפורים, ומגילת איכה בת"ב. וכן להפריש תרומות ומעשרות פעמיים. ולקרוא קריאת שמע פעמיים. ולעשות קידוש פעמיים.

ו) עוד יל"ע, לפי שיטת הרשב"א הנ"ל, שיש בל תוסיף בעושה מצוה פעמיים, האם יאסור ליטול לולב פעם שניה, וכן יאסור לאכול יותר מכזית מצה אחת בליל הסדר, דבר שאינו מסתבר, וצ"ע.

שיטת תוספות שמונת להוסיף בד' מינים

ז) עיי' ערוך לנר ראש השנה כח: ד"ה שם בא"ד וכמה פרשיות בתפילין [מ"והנה התוספות נקטו" – עד סוף הקטע].

ח) עיי' מנחת חינוך חלק ג' מצוה תנד אות ד' ד"ה ובאמת איני יודע, שהקשה על התוס' שהתירו להוסיף בד' מינים.

בקושיא שבסוף התוספות, שיהיה מותר להוסיף פרשיות בתפילין

ט) על איזה פרשיות בתפילין נתכוונו. עיי' ערוך לנר ד"ה שם בא"ד וכמה פרשיות [עד "אכן יש להסתפק"].

י) עיי' תוס' הרא"ש ד"ה וקתני דעבר, שתירצו קושית התוספות

שיטות ראשונים נוספות בענין ד' מינים

יא) עיי' רמב"ם ספר זמנים הלכות לולב פרק ז' הלכה ז'. וצ"ע מה נשתנה הדס מכל המינים. [למעיינים – עיי' כסף משנה שם].

יב) עיי' מאירי ד"ה כפל את המצוה בזמנה. וצ"ע מדוע בהדס וערבה מותר, ובלולב ואתרוג אסור.

יג) להלכה – עיי' משנ"ב חלק ו', סי' תרנא, שו"ע סעיף טו, משנ"ב ס"ק נט-ס, וביאור הלכה ד"ה והמדקדקים.

בענין לובש ב' זוגות תפילין

יד) עיי' בטור או"ח סי' לד סעיף ב'.

טו) עיי' בב"ח על הטור שם ד"ה וכתב א"א הרא"ש.

טז) עיי' במשנ"ב חלק א', סי' לד שו"ע סעיף ב' ובמשנ"ב ס"ק ז', ושער הציון ס"ק ח'.

בס"ד. ישיבת ברכת חיים, יום שני, ט' באלול תשע"ב

ראש השנה כט.

בענין כוונת שומע ומשמיע

א) גמרא ראש השנה כח: [שורה אחרונה] "אמר ליה ר' זירא לשמעיה" – עד כט. במשנה. וברש"י.

מחלוקת ראשונים מה פירוש דברי ר' זירא "איכוון ותקע לי"

ב) יש שתי דרכים בראשונים איך להבין את דברי רבי זירא:

1) שרבי זירא סבר "מצוות צריכות כוונה" ולכן הצריך את השמש שיתכוון להוציאו לשם מצוה.

2) שרבי זירא סבר "מצוות אין צריכות כוונה", וכל מה שהצריך את השמש הוא כוונה להוציאו ידי חובה בתקיעה, אבל אין צורך שיתכוון לשם מצוה.

ג) ועיי' בבעל המאור על הרי"ף דף ז'. מדפי הרי"ף ד"ה לפום סוגיא.

ד) ועיי' ברשב"א ד"ה אמר לי רבי זירא.

הלכה למעשה 1) בענין מצוות צריכות כוונה, 2) בענין כוונת שומע ומשמיע

ה) עיי' בטור או"ח סי' תקפט סעיף ח-ט.

ו) עיי' במשנ"ב חלק ו', סי' תקפט שו"ע סעיף ח-ט, ובמשנ"ב שם.

ז) עיי' במשנ"ב חלק א', סי' ס' סעיף ד' ובמשנ"ב ס"ק ז-י [למעיינים עיי' גם ביאור הלכה].

ח) מעשה מהרב מבריסק מרן הגרי"ז זצ"ל

פניני רבינו הגרי"ז מאת הגאון רבי משה מרדכי שולזינגר זצ"ל, עמ' לז

ועוד אמר לי דודי הנ"ל זצ"ל לשים לבי ולהקשיב היטב ל„דרשת ההתעוררות” שהי' רבנו הגרי"ז זצוק"ל אומר לפני תקיעת שופר... ומה הי' תוכן ה„דרשה” הזו ? — רבנו זצוק"ל אמר בקול רועד ומרוגש: הבעל-תוקע צריך לכוון להוציא בברכות ובתקיעות, והשומעים צריכים לכוון לצאת, ואם לא מכוונים — אז לא יוצאים ! ... [„אז מ'איו נישט מכוון — איז מען נישט יוצא” ! ...]	והתיבות הללו [„אז לא יוצאים” ! ...] נאמרו בפחד ומורא ... הגע בעצמך: „לא יוצאים” !!! ... הרי זה האסון היותר נורא שיכול לקרות ח"ו: „שלא יוצאים” !!! ... אתה צריך להבין — הסביר לי דודי זצ"ל — שהלא עשרים וארבע שעות ביממה היתה זו דאגתו הראשית של רבנו: לצאת ידי חובת המצוות ! ... ואם לא מכוונים לצאת בשמיעה — לא יוצאים ! ... נורא ! ... כמה חרדת יציאת ידי חובת הדין הי' אפשר ללמוד מהתיבות-הספורות הללו ! ...
--	--

האם מצות תקיעת שופר היא "לתקוע" או "לשמוע"

ט) עיי' בטור או"ח סי' תקפה סעיף ב', ובב"ח ד"ה ומ"ש יברך.

י) עיי' אבן האזל על הרמב"ם הלכות שופר פרק ב' הלכה ד' [מובא במסגרת]

הלכה ד. המחעסך בתקיעת שופר להחליט לא יצא חובתו וכן השומע מן המתעסק לא יצא נחבון שומע לצאת ידי חובתו ולא נחבין החוקע להוציא או שנתכבין החוקע להוציאו ולא נחבין השומע לצאת לא יצא ידי חובתו, עד שיחבבין שומע ומשמיע.	נ. ב. לכאורכ ל"ז דלמכ לריך כחוקע לכוילאו כיון דעיקר כמלכ כוא שמיעכ. ונראכ דנאמת כחיכ יוס תרועכ כוא לכס אלא דמפרשין דכמליכ כוא לשמוע, וע"כ דכוונת ככתוב שז"ד יתקעו צעד כל כקכל וממילא לריך גדר לירוף שכחוקע חוקע צעד כל כשומעים ולכן אס אינו מכבין לכוילא כשומע כוי כחוקע לעלמו וליכא יוס תרועכ וכיכ לכס.
--	--

בענין כוונת שומע ומשמיע

יא) עיי' בקהילות יעקב ברכות סי' יג [מובא מעבר לדף]

סימן יג

בענין שומע כעונה

בספר בית הלוי על התורה בסוף הקונטרס
לחנוכה כתב ז"ל מה שאמר חכ"א
בברכת כהנים דבהן אחד יכול לומר בריב
ושארי הכהנים ישמעו ושומע כעונה, הנה
אם היה מקום לומר כן, צודאי דהיינו
מרויחים דזה לפרש לשון 'המשנה במס' מגילה
[דכ"ד] המפעיר בנביא כו' והוא פורס על
שמע והוא נושא את כפיו דלא ידענו פירושה
של המשנה בפשיעות דהא כל כהן נושא את
כפיו [ועיין צחוי"ע וצחוס' רע"א ז"ל בשם
העו"א מש"כ לפרש דזה] ולפי"ז ניחא דהוא
יאמר הפסוקים להוליא שארי הכהנים.
חמס עיקר הדבר לא נהירא כלל, דשומע
כעונה שייך רק בדבר שא"ל צו אלא אמירה
לאחורא אבל ברכת כהנים דלריך קול רם כאדם
האומר לחברו וכמו דנפק"ל בסוטה דל"ח
מקרא דאמור להם וצוה לא שייך שומע כעונה
דהרי עניינתו של הכהן השומע הרי אינו
נשמע להעם השומעים ולא עדיף הכך כהן
השומע מאם הו' אומר מפורש דפה רק
בלחש דלא ילא כו' עכ"ל.

ונראה דדעת ה"ה צ"ל צעקן שומע כעונה
הוא שעלם השמיעה נחשבת כעונה
ויולא יד"ח צשמיעה, דלפי זה אכתי ליכא
צשמיעה זו קול רם, חצל אם נפרש ענין
שומע כעונה דקריאת ואמירת חצירו פוערתו
[היכא דאיהו שומע] הרי שפיר איכא קול
רם של חצירו, ומעשה חצירו מועלת לפעור
אותו. ובאמת משמע לכאורה כלל השני מהא
דצעיין כוונת משמיע להוליא, ומהא דכל
שאנו מחוייב צדצר אינו מוליא את הרבים
יד"ח, ואס"ד דהשמיעה עלמה מחשבת
כאמירה מה לנו בזה שהקורא אינו מכין
להוליא, ומה שהקורא אינו מחוייב צדצר
ללא המדצר אינו חלל סיבה שעל ידו איכא
שמיעה, והמלצה מחקיימת צשמיעה, אע"כ

דמעשה המלכות של חזירו פוערתו וכל שאינו מחוייב בדבר אין זה אללו בגדר מעשה מלכות וכן אין השומע נפטר על ידו חלל ח"כ מכיון להוציאו, ודוקא כשהוא קריאה של מלכות אלל האומר [אי מפני שמחוייב בדבר עכשיו או אע"פ שלא מוילא משום דאכתי מקרי מחוייב בדבר מדין ערבות כדפירש"י ז"ל ר"ה כ"ע א' ד"ה חוץ והרא"ש ז"ל פ"ג דערכות ס' י"ג] ולדעת הצי"ל דיוולא בהשמיעה עצמה שהשמיעה היא בלחד ממניי הדיבור, ז"ל דמ"מ מתנאי הדין דשומע כעונה הוא כוונת משמיע להוציא, וסתתא שמיעת קריאה של מלכות ולא בשמיעת קול דברים שאינם מעשה המלכות אלל האומרן.

אכן מרן זללה"ה בחזו"ח קמח סי' ז'
כתב דמכא דבעינן דוקא כוונת
משמיע להוליא, ושיכא הקורא מחוייב בדבר,
משמע שענין שומע כעונס הוא שילא יד"ח
בקיום המלצה שעושה חצירו, שמחוך
שמסתחף בשמיעתו למעשה זו, דין תורה
הוא דמעשה חצירו הקורא פוערתו, דמתייחס
הדיבור של חצירו גם להשומע, וכח שם
דלפ"ז אפשר דגם בצרכת כהמים יולא
בשמיעה מכהן חצירו דהא איכא קול רם של
חצירו, והוא יולא יד"ח במעשה חצירו
המתייחס גם צעדו, ונשאר צל"ע.

וכתב בחזו"א סמוכים לזה דחלי"כ למ"ד
 לא השמיט לאזנו לא יאל האריך יאל
 בשמיטה דח"ס"ד שיסודו משום שהשמיטה
 הוא באחד ממניו הדיבור אכתי חייב אלא
 כדיבור בלחש שלא השמיט לאזנו, חע"כ
 שבקריאת חזירו יאל ע"ש, ולדעת הצי"ל
 יש לזדד דהא דל"י יוסי מעבד שישמיט
 לאזנו, אין הענין שצריך דוקא שישמע מה
 שאומר אלא הגדר הוא דלריך שהשמיטה
 תצטרף לקיום המצוה דאמירה, וכתב
 שהשמיטה עצמה היא קיום המצוה הא
 נצטרפה השמיטה לקיום המצוה, ויש לפלפל.
 עוד כתב שם סמוכים לזה מהא דשומע
 קריאת המגילה יאל והרי צענין דוקא

ראש השנה כ"א. בענין חרש בתקיעת שופר

[א] כט. מתני' והיה כאשר ירים – עד [2 שורות מלמטה] "תני אהבה". ורש"י.

האם מדובר כאן רק בחרש שאינו מדבר ואינו שומע, או גם בחרש המדבר ואינו שומע

[ב] ע"י מאירי ד"ה המשנה התשיעית

[ג] וצ"ב במה נחלקו שני הדרכים במאירי.

[ד] וע"י במשנ"ב חלק ו', בשו"ע סי' תקפט סעיף ב', ובמשנ"ב שם.

מי שסתם את אזניו ותקע בשופר או קרא במגילה האם יכול להוציא אחרים

[ה] ע"י בשו"ת אבני נזר או"ח סי' תלט [מובא במסגרת]

שו"ת אבני נזר חלק אורח חיים סימן תלט

שאלה. השומע ממי שלא השמיע לאזנו כגון שהניח קרי באודני' [הניח דלעת באוזניו], בין בשופר בין במגילה, מהו הדין. אם נדמהו לחרש.

תשובה. אף דמדברי הבית יוסף מבואר בטעם חרש שאינו שומע אינו מוציא משום דלאו בר חיוב הוא, ולפי זה פשוט דאם אטם אזנו משמוע יכול להוציא אחרים, אין דבריו מובנים לי. וע"י במגן אברהם סי' ל"ט דמי שנקטעה זרועו השמאלית כשר לכתוב תפילין דפומא הוא דכאיב לי' [-כואב לו הפה (לשון מושאלת)], אבל גברא בר חיובא הוא, והם דברי התוס' יבמות (דף מ"ד ע"א), והכא נמי החרש בר חיוב שופר ומגילה הוא ופומיה כאיב ליה שאינו יכול לקיים, ואם כן דומה להא [שמבואר בהמשך הסוגיא שלנו בגמרא] דכל הברכות כולן אף על פי שיצא מוציא משום ערבות. והכא נמי אף דבאותו תקיעה אינו מחוייב לעצמו שהרי אינו יוצא בה, מכל מקום מחוייב להוציא אחרים משום ערבות וחשיב שומע תקיעת חיוב, ודווקא מי שאינו בר חיוב בעצמותו אינו בכלל ערבות לאחרים במצוה שבעצמו אינו מחוייב. אבל בחרש דמוכח ממגן אברהם ותוס' דחשיב בר חיוב שוב יהי' מוציא אחרים משום ערבות:

ונראה לי דהיינו טעמא דלמאן דאמר לא השמיע לאזנו לא יצא ולא חשיב דיבור לצאת בו, על כן גם השומע ממנו חשוב כעונה עצמו, כמו הקורא עצמו דלא חשוב מדבר גמור, כמו כן השומע ממנו לא חשוב מדבר גמור. ולפי"ז הוא הדין כשהקורא אוטם אזנו ואינו שומע, דהשומע ממנו הוא הדין והוא הטעם.

האם מצות תקיעת שופר היא בשמיעה או בתקיעה

[ו] ע"י בספר יום תרועה ד"ה חרש שוטה וקטן.

[ז] ולכאוי אפשר להביא ראיה לדבריו מלשון הגמרא "הכל חייבין בתקיעת שופר", מבואר שהמצוה היא לא רק לשמוע.

חרש השומע על ידי מכשיר שמיעה

[ח] ע"י הליכות שלמה תפילה פרק 22 סעיף טז והערה כד-כז.

[ט] וע"י שו"ת מנחת שלמה לגרש"ז אויערבאך צ"ל חלק א' סי' ט', ומה שהביא בשם החזון איש [מובא במסגרת]

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן ט

קצור הדברים הוא שאין להשתמש בביהכ"נ לצרכי תפילה במיקרופון ורם - קול, היות שהדבר הזה נחשב רק כהנפת סודרים שהיתה באלכסנדריה של מצרים לדעת היכן החזן עומד בתפלתו, אבל אי אפשר כלל לצאת בשמיעה זו בשום דבר שחייבים לשמוע מפי אדם. ואף שיודע אני שרבים יתמהו על כך וכמו זר יהיה דבר זה בעיניהם, עם כל זאת האמת הוא כדברינו, וברור הוא בעיני שזה מוזר רק לאלה שאינם יודעים כלל מה טיבם של המכשירים האלה, וחושבים מחשבות הבל שחוטי הטלפון או גלי הרדיו מוליכים ממש את קול האדם, אבל לא ליודעים את האמת.

לאחר שכבר נדפס מאמר זה נודמן לי לדבר עם מרן בעל החזו"א צ"ל ואמר לי שלדעתו אין זה כ"כ פשוט, ויתכן דכיון שהקול הנשמע נוצר ע"י המדבר וגם הקול נשמע מיד כדרך המדברים "אפשר" דגם זה חשיב כשומע ממש מפי המדבר או התוקע, וכמדומה לי שצריכים לומר לפי"ז דמה שאמרו בגמ' אם קול הברה שמע לא יצא, היינו מפני שקול הברה נשמע קצת לאחר קול האדם משא"כ בטלפון ורם - קול, ולענ"ד הוא חידוש גדול מאד ואין אני מבין אותו.

[י] ולכאוי לפי דברי החזון-איש, גם חרש השומע ע"י מכשיר שמיעה, לכאורה יתכן שיוצא. ויתכן שכדאי לו להאזין לתקיעת שופר וקריאת המגילה, ואם לא יועיל לא יזיק.

בביאור דברי המשנה "זה הכלל כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן"

[יא] ע"י בשפת אמת ד"ה במשנה חש"י [מ"וצ"ע בלשון המשנה" עד סוף הקטע].

[יב] ע"י בטורי אבן ד"ה חרש שוטה וקטן.

בהשמטת הרמב"ם

[יג] ע"י ברמב"ם ספר זמנים הלכות שופר פרק ב' הלכה א', שהשמיט את הדין דחרש פטור מתקיעת שופר, וצ"ע מדוע השמיט.

בענין טומטום ואנדרוגיניוס

מדוע טומטום לא מוציא את מינו

[יד] ע"י טורי אבן ד"ה טומטום אינו מוציא [עד "וכה"ג מצינו בפ"ג דנדה"].

האם אנדרוגיניוס הוא מין בפני עצמו או שהוא חצי זכר חצי נקבה

[טו] ע"י מאירי ד"ה הכל חייבים.

[טז] ע"י רמב"ם ספר זמנים הלכות שופר פרק ב' הלכה ב' וראב"ד שם.

ראש השנה כט. – כט: בענין כל הברכות אע"פ שיצא מוציא

[א] כט. [שורה 2 מלמטה] "תני אהבה", עד כט: סוף הפרק, ורש"י.

מדוע יכול לברך עבור חברו אע"פ שהוא עצמו כבר בירך

[ב] עיי' בר"ן על הרי"ף, דף ת. מדפי הרי"ף, ד"ה תני אהבה.

[ג] עיי' בריטבי"א ד"ה תני אהבה.

[ד] האם יש חילוק בין הסבר הר"ן להסבר הריטבי"א.

מה פירוש "חוץ מברכת הלחם וברכת היין" – האם דוקא ברכות אלו או כל ברכות הנהנין

[ה] עיי' רש"י כט. ד"ה חוץ מברכת. וצ"ב א"כ מדוע הגמ' נקטה דוקא שני אלו.

[ו] עיי' שפתי חכמים [מובא במסגרת]

שפתי חכמים	
לשובע נפשו ולקיים ונשמרתם מאד לנפשותיכם (ברכות ל"ב ע"ב), וכן שותה מעט יין להתחזק בריאות גופו, שהיא כחובה על חולשת, האדם עיין (תענית י"א ע"א) שנקרא חוטא כשציער עצמו מיין עיי"ש, קמ"ל כאן דאפ"ה לא שייך בו ערבות:	חוץ מברכת הלחם וברכת היין וכו'. וה"ה כל ברכת הנהנין, וכפירש"י ד"ה חוץ. ואפשר דנקט הני תרתי, משום דאלו בלבד קבעו ברכה לעצמן משום דאשתנו לעילויא (ברכות ל"ה ע"א), ואפ"ה אם לא יצא מוציא. א"נ לרבותיה נקט לאשמעינן דאפילו אלו, כגון הלחם שפעמים אוכל

[ז] עוד צ"ב מהו שכתב רש"י "לא ליתנהי ולא ליבריד", והרי כל אדם צריך לאכול לקיום גופו, וממילא גם חייב לברך.

[ח] ועוד צ"ב, וכי אין חיוב ערבות על ברכות הנהנין, דהיינו אם אני רואה יהודי עומד לאכול בלי לברך, וכי אין עלי חיוב ערבות ללמד ולעורר אותו שצריכים לברך.

[ט] למעיינים מהלך 2 – עיי' בריטבי"א ד"ה חוץ מברכת הלחם, בשם יש מפרשים.

ברכת המוציא של סעודת שבת, וברכת בורא פרי הגפן של קידוש בשבת בבקר

[י] עיי' בבית יוסף או"ח סי' קסז סעיף כ(א) מ"ומשמע דאפילו בשבת" עד "כתב הכלבו".

[יא] ולכאוי הדברים צ"ע, שהרי בודאי אדם חייב לאכול סעודת שבת, וא"כ מדוע שלא יהיה לו ערבות על השני על כך.

[יב] מהלך 1 – ועיי' מגן אברהם על השו"ע או"ח סי' קסז ס"ק מ"א.

[יג] מהלך 2 – ועיי' ט"ז על השו"ע שם ס"ק י"ז.

להלכה

[יד] עיי' משנ"ב חלק ב', סי' קסז בשו"ע סעיף יט-כ, ובמשנ"ב שם.

איך מותר לברך עם בניו הקטנים, מדוע זה לא ברכה לבטלה

[טו] עיי' ריטבי"א כט: ד"ה ת"ר לא יפרוס.

[טז] ועיי' רמב"ם ספר אהבה הלכות ברכות פרק א' הלכה טו, דמשמע שברכה לבטלה זה איסור דאורייתא.

[יז] וצ"ע לשיטת הרמב"ם איך מותר לעבור על איסור זה בכדי לחנך את בניו הקטנים.

[יח] ועיי' ערוך לנר כט: ד"ה בגמרא אבל פורס.

יט] ערבות בברכת אשר יצר

חשוקי חמד ברכות מח.	
האם אפשר להוציא אחר ידי חובה בברכת "אשר יצר"	שאלה חולה לב, שכל דיבור, מאמץ הוא עבורו, ולפי המלצת הרופאים אסור לו לדבר, האם אפשר להוציא ידי חובתו על ידי שאדם אחר יברך, ויכוין להוציא בברכת "אשר יצר"?
כתב: "לכאורה הא מלתא תליא בפלוגתת רש"י ותוס' בברכות (דף מח) לענין ברכת המזון אי אמרינן ביה אעפ"י שיצא מוציא. דשיטת רש"י היא, דמי שלא אכל כלל אינו יכול להוציא, ורק כשאכל כזית דגן דמחוייבת מדרבנן, מחוייב בדבר קרינן ביה. אבל התוס' והרא"ש חולקין... וסברי דשאני ברכת המזון דמדינא אף מי שלא אכל כלל מוציא, דדמי לברכת המצות דאעפ"י שיצא מוציא. והא דצריך לאכול כזית דגן היינו כדי שיוכל לומר שאכלנו משלו... ובסוף מסיק, דאפילו לשיטת רש"י ובה"ג דנראה מדבריהם דמי שלא אכל אינו יכול להוציא ברכת המזון, מודה ב"אשר יצר" דאף מי שלא צריך לברך מוציא מארבעה טעמים, יעו"ש.	תשובה אם המברך עצמו גם צריך לברך ברכה זו, פשוט הוא שיכול לכוין ולהוציא את החולה, ולא גרע מכל הברכות דשומע כעונה. אך אם המוציא לא זקוק לברכה זו, ורוצה לברך במיוחד כדי להוציא את החולה, יש לעיין האם ברכת "אשר יצר" דומה לברכת הנהנין דאם יצא לא יכול להוציא, או שהיא ברכת השבח או כברכת המצות ויכול להוציא, כמבואר במשנ"ב (סימן ר"ג ס"ק יב). ודן בשאלה זו הגאון מקו"גלוב (כספרו "שיח השדה" סימן ג). ונראה, דאפילו אם נאמר דהברכה היא ברכת הנהנין, בכל זאת מאחר וכבר נתחייב בה, אפשר להוציא יד"ח גם ע"י אחר וראיה מדברי הרא"ש (ברכות פ"ו סימן כא), דאפילו מי שלא אכל יכול להוציא את זה שאכל בברכה"ז לולא מה שנאמר "ואכלת וברכת" – מי שאכל יברך, והוא משום שכבר נהנה וכמבואר במעדני יו"ט (סק"י) – כך גם בענייננו מאחר וכבר נהנה ונתחייב בברכת אשר יצר לכן כל אחד יכול להוציא מדין ערבות. וב"שיח השדה"

ראש השנה כט: בענין תקיעת שופר בר"ה שחל בשבת

יש להשלים מראי מקומות מתוך הדף מראי-מקומות הנדפס

[א] דף כט: במשנה, ורש"י, ותוספות ד"ה אבל לא במדינה.
[ב] דף כט: בגמרא מ[תחילת השורות הרחבות] "משחרב בית המקדש" - עד [סוף העמוד] "בי דינא דאקראי".
[ג] ועי' בעל הטורים ויקרא פרק כג פסוק כד, קטע ראשון, שהביא רמז נאה.

מדוע כתוב "יום טוב" של ראש השנה ולא בקיצור "ראש השנה".

[ג] עי' בספר עבודה ברורה בסוגיתנו [במסגרת] בשם רבי לוי יצחק מברדיטשוב, זכותו יגן עלינו ובפרט על יוצאי ברדיטשוב.

ספר עבודה ברורה בשם רבי לוי יצחק מברדיטשוב

ובספר גנזי ישראל (מועדים, ראש השנה שנת תרע"ט) הביא בשם הרה"ק ר' לוי יצחק מברדיטשוב, שביאר הטעם, דכאשר חל ר"ה בשבת אז הוא רק טוב לישראל, ואין להם לחשוש	שמא יכתב להם דין לא טוב ח"ו, כי בשבת אסור לכתוב, ורק לצורך פיקוח נפש מותר, ולכן בר"ה כזה יוכל הקב"ה לכתוב לנו ולכל ישראל אך טוב חיים וחסד, ולכן נקרא "יום טוב של ראש השנה".
--	---

מה הטעם ש"במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה"

[ד] מהלך 1 – עי' ברש"י על הגמרא, ד"ה גזירה שמא.

[ה] וברבינו יהונתן על הרי"ף עירובין לד: ביאר הענין וז"ל: ואין שבות דרבנן במקדש, שכשגזרו לא גזרו שם, לפי שהן זריזין וחכמים היו, עכ"ל.

[ו] מהלך 2 – עי' בראב"ד על הרי"ף סוכה כא. מדפי הרי"ף, ד"ה ???

[ז] להבנת דבריו, עי' בתורה במצות תקיעת שופר - ויקרא פרק כג פסוק כד-כה, ובמצות יובל - ויקרא פרק כה פסוק ט.
[ח] למעיינים - עי' טורי אבן ד"ה ורבנן הוא דגזור. ויל"ע האם דבריו חולקים על המהלכים הקודמים, או שאינם חולקים עליהם.

מחלוקת רש"י ורמב"ם מה פירוש "במדינה" שבה היו תוקעים אפילו בשבת

[ט] עי' רש"י במשנה ד"ה אבל לא במדינה.

[י] עי' רמב"ם בפירוש המשניות [בסוף המסכת אחרי הרא"ש] פרק רביעי משנה ראשונה.

לבדוק האם רבי ע"י שלזינגר רצה להסתמך על הרמב"ם עבור שיטתו, אולי כאן יש משהו בענין:

שאלת תוקעין שופר בשבת

תקיעה בשבת בירושלים בין החומות

הלכות חג בחג עמוד מס 482 ימים נוראים קארפ, משה מרדכי הודפס ע"י תלנת אוצר החכמה

בסתירת דברי רש"י

[ג] עי' רש"י ד"ה ועוד זאת היתה. ולכאוי סותר לדבריו בד"ה אבל לא בגבולין.

[יד] ועי' ערוך לנר ד"ה רש"י כתב לא בירושלים [רק עד "והוא קרוב למה שכתב המהרש"א"].

תוספות ד"ה אבל לא במדינה

[טו] תירוצים נוספים שנאמרו בראשונים:

[טז] עי' ברשב"א ד"ה יום טוב [בתירוצו הראשון].

[יז] עי' בריטב"א ד"ה משחרב בית המקדש. ועי' תוספות יום טוב **משנה ג?** ורש"ש?

להוסיף דברים רעיוניים על תקיעת שופר שחל בשבת

דבר מעניין בשם לקט יושר שכשחל בשבת ולא תוקעים, טוב במקום זה ללמוד הלכות תקיעה.

--	--

תינוק חולל שאי אפשר למו"ל, האם ידרוש בהלכות מילה

שאלה תינוק שאי אפשר למולו ביום השמיני, כי הוא חולה, האם צריך האב לדרוש בהלכות מילה, כשם שמבואר במגילה דף ד ע"א שפורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין מענינו של יום, וכתבו התוס' (ד"ה פורים) שכיון שחל בשבת ואין קורין את המגילה, אבל בחול, קורין את המגילה וטפי איכא פרסומי ניסא?

תשובה כתב בלקט יושר (ח"א עמוד קכה ענין ב) וז"ל: טוב ללמוד הלכות שופר כשחל בשבת, וזאת השנה יש ר"ה בשבת שאין תוקעין,

חשוקי חמד עמוד מס 54 מגילה זילברשטיין, יצחק בן דוד יוסף הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ולכך טוב שיקרא בהלכות תקיעה. וכשרוצה לדרוש בר"ה אחר מנחה ידרוש בהלכות שופר, כיון שהוא יומו. וכן מצינו במגילה דף ד ע"א כשחל פורים בשבת שדורשים בהלכות מגילה, משום דהזכירה עולה במקום קריאה. וכן גבי שופר מה לי קול שופר מה לי קול קריאה, אבל גבי לולב אינו כן, משום דלגבי לולב יש מעשה, וקריאה אינה עולה במקום מעשה. ולכאורה בענינו מילה דמיא ללולב, שהיא מצוה שיש בה מעשה, וקריאה אינה עולה במקום מעשה.

ונראה שבלאו הכי אין צריך לדרוש מענינו של יום, שכל מה שמצינו שצריך לדרוש מענינו של יום אינו אלא במצוות שהיום גורם למצוה, כגון בפורים או בשאר ימים טובים, אבל במילה שאין היום גורם למצוה, אלא שצריך למולו ביום השמיני, ובאקראי זה חל באותו יום, כשנדחה המילה אין למצוה שייכות עם היום.

חשוקי חמד עמוד מס 55 מגילה זילברשטיין, יצחק בן דוד יוסף הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ורבנן הוא דגזור ביה כדרבה וכו'. כתב הל"מ, וז"ל: לכאורה נריך להבין איך נשציל שנות שמא יעצורנו ד' אמות ציטלו תקיעת שופר נשצת, דבר שעני כל ישראל תלויות זו לעורר הרחמים, עכ"ל.

ומירן, דהרי צ"ד של מעלה אינם דנים נשצת, כדאיחא צציה (דף לו:), ורק הקצ"ה יכול לדון, וא"כ כשחל ר"ה נשצת אין אנו נריכין לשופר כיון שכל ענין השופר הוא לסלק מעלינו את הקטרוג צצ"ד של מעלה, ונשצת שרק הקצ"ה דן, אין אנו נריכים לו, וחכמים הלבישו הטעם האמיתי בגזירה זו, עכת"ד.

ויש להבין לפ"ז, מדוע א"כ היו תוקעים במקדש, אס אין ענין נתקיעה נשצת. ונראה דכיון שאין שנות במקדש ואין שם איסור לתקוע, לא רצו לצטל את התקיעה מכל וכל נשצת, והגם שאין נריך לה, לא ציטלוה.

עבודה ברורה על מסכת ראש השנה עמוד מס 334 ג עטיה, אליהו בן מרדכי הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ועיי"ש בפנים בצל"ח הקישור לדין אין דנין.

וכן לכתוב את המשך חכמה הידוע שע"י מסירות נפש שלא תוקעים בשופר זה גופא ההצלה בדין

[א] כט: [שורה 4 מלמטה] "אמר רבי אלעזר" – עד דף ל. במשנה, ורש"י ותוס'.

איזה בית דין צריך כדי שיהיה מותר לתקוע בזמן הזה מבואר בסוגיא שמשחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין, ונחלקו הראשונים האם הכוונה לכל בית דין אף שבימינו, או דוקא בית דין סמוכין שכבר אין היום.

אולי המקור הכי ברור למחלוקת הרי"ף והראשונים הוא בטור סי' תקפח

דעת הרי"ף - ע"י ברא"ש פרק רביעי סימן א' [עד "מתני' בראשונה"].

דעת הרמב"ם - ע"י ברמב"ם ספר זמנים הלכות שופר פרק ב' הלכה ט'.

וע"י ברבינו מנוח על הרמב"ם שם [על הלכה ט כולח].

וע"י בספר החינוך מצוה תה ד"ה וכן מענין המצוה, שמשמע ששני המנהגים הנכונים.

[למעיינים - ע"י בר"ן על הרי"ף דף ח. ד"ה ונראה מהרב אלפסי ז"ל, שביאר שורש מחלוקתם בסוגיתנו].

הלכה למעשה תקיעת שופר בשבת בזמננו

ע"י במשנ"ב חלק ו', סי' תקפח סעיף ה' ומשנ"ב שם.

וע"י בפסקי תשובות חלק ו' סי' תקפח אות ב', ובהערה 3 שם.

ע"י מועדים וזמנים להג"ר משה שטרנבוך שליט"א ראב"ד ירושלים, חלק ו' סי' ח'

מועדים וזמנים חלק ו' סי' ח'

שהשתוקקו לקיים המ"ע, ולא עקרו המצוה לגמרי כשחל בשבת וד"ז צ"ע טובא, ולא נתקיימו התקיעות בשבת, ובזמננו עכשיו בשנים אלו חכם אחד בעיה"ק כאן תקע בשבת בצניעא, ולא השלים שנתו, ומנהגי ישראל בקודש יסודם, והשבת גופא עומד לנו אז לזכות, ואין לשנות ממנהגי ישראל מאומה ודו"ק היטב בכ"ז.

ואגב בשנת תרמ"ב תקע הגאון רבי עקיבא יוסף זצ"ל בירושלים בר"ה של בשבת, ובספר "עיר הקודש והמקדש" מביא שהגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל אמר, דמי ששואל אותו מורה לו לא לתקוע, אבל אינו מערער למי שילך לשמוע התקיעות, והגאון האד"ת זצ"ל אמר שאם יתקע עוד פעם הוא בעצמו ילך לשמוע מאחורי הכותל, ומשמע

בהבנת מעשה דרבי יוחנן בן זכאי ובני בתירה

ע"י ערוך לנר.

ראש השנה כט:

בענין תקיעת שופר בר"ה שחל בשבת [ב]

[א] כט : גמרא, מנא הני מילי - עד [שורה 4 מלמטה] "ואין משיבין לאחר מעשה", וברש"י, ותוספות.

מדוע צריך פסוק למעט "תקיעת שופר ורדיית הפת"

מהלך 1 - עי' ריטב"א שבת קיז : ד"ה וכשהוא רודה [מובא במסגרת]

ריטב"א שבת קיז:

עיקר קרא למעט לרדיית הפת, דהוה סלקא דעתך שהוא בכלל מבשל, דהא הוא כעין מבשל, או שהוא גמר מלאכה וכגון מכה בפטיש, דאילו תקיעת שופר, הא לא הואי במשכן, ולא שום מלאכה אדמי ליה, דמה דכתיב [שמות לו, ו] ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש, אפילו תימא דשופר הוא, ההוא שלא יעשה מלאכה באה ולא להכשר מלאכה.

ולכאוי' צ"ב לפי הריטב"א, אם כן למה הגמ' כתבה למעט תקיעת שופר, שלכאוי' הוא דבר שאינו נכון.

מהלך 2 - עי' בספר ארחות שבת חלק א' עמ' תקכא-תקכב אות א' ואות ב'. ולפי דבריו אפשר ליישב קושיתנו.

למה ילך אצל בקי

1 - עי' בחידושי רבי יהונתן מלוניל בסוגין [מובא במסגרת]

רבינו יהונתן מלוניל

גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי להוציאו ידי חובתו, או ללמדו התקיעה או הברכה, עכ"ל.

2 - עי' ברמב"ם ספר זמנים הלכות שופר פרק ב' הלכה ו'. וצ"ע דהא בגמרא כתוב שילך אצל הבקי "ללמוד", ולא כדי שיתקע לו.

התוקע בשופר בראש השנה שחל בשבת, ועבר על דברי חכמים, האם קיים בזה מצוה דאורייתא

עי' בספר קבא דקשייתא, קושיא צ"ט, שהביא דעת רבי עקיבא איגר שקיים, והקבא דקשייתא עצמו חולק וסובר שלא קיים

[מובא במסגרת]. **עי' פסקי תשובות יותר טוב**

קבא דקשייתא קושיא צ"ט

היכא דפמרו חכמים לגמרי מן המצוה, ודאי נעקר המצוה מכל וכל, כמו בסדרין בציצית, כתבו במנחות (דף מ' ע"א) ד"ה סדין, דלכך נקט הברייתא פוסרין ולא אוסרין, דלגמרי פסור, וכ"ה ברא"ש בהל' ציצית סי"ז דהוי ברכה לבטלה, ולכך כתב רבינו יונה ריש ברכות (ב' ע"א) דאינו חייב לקרות כלל אחר חצות, אף דשם ליכא איסור, רק ממעם הש"ס יבמות (דף צ' ע"א) דיש כח ביד חכמים לעקור המצוה בשב ואל תעשה.

ראיתי דבר תמוה להגאון רע"א ז"ל במערכה ח', דפשיטא ליה, דאם תקע שופר בשבת, אף דעבר על שבות, מ"מ המצוה נתקיים בדיעבד, עיי"ש ד"ה והנה.

אבל מאד לפלא על גאון כמותו שיאמר דבר כזה. ולא מבעיא להתוס' ריש סוכה (ג' ע"א) ד"ה דאמר, כל היכא דהמצוה פסולה מדרבנן גם מדאורייתא לא יצא, אך אף להר"ן סוף פסחים (קמ"ז ע"ב) במשנה דר"ג, דחולק על התוס' עיי"ש, אבל

עי' מועדים וזמנים להג"ר משה שטרנבוך שליט"א ראב"ד ירושלים, חלק ו' סי' ח' **מופיע כבר מחר לכתוב רק כנפק"מ**

מועדים וזמנים חלק ו' סי' ח'

שהשתוקקו לקיים המ"ע, ולא עקרו המצוה לגמרי כשחל בשבת וד"ז צ"ע טובא, ולא נתקיימו התקיעות בשבת, ובזמנינו עכשיו בשנים אלו חכם אחד בעיה"ק כאן תקע בשבת בציצנעא, ולא השלים שנתו, ומנהגי ישראל בקודש יסודם, והשבת גופא עומד לנו אז לזכות, ואין לשנות ממנהגי ישראל מאומה ודו"ק היטב בכ"ז.

ואגב בשנת תרמ"ב תקע הגאון רבי עקיבא יוסף זצ"ל בירושלים בר"ה של בשבת, ובספר "עיר הקודש והמקדש" מביא שהגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל אמר, דמי ששואל אותו מורה לו לא לתקוע, אבל אינו מערער למי שילך לשמוע התקיעות, והגאון האדר"ת זצ"ל אמר שאם יתקע עוד פעם הוא בעצמו ילך לשמוע מאחורי הכותל, ומשמע

בקושית האחרונים מדוע לא גזרו משום גזירה שמא יתקן כלי שיר

עי' במשנ"ב חלק ג' בשו"ע סי' שלט סעיף ג', דאסור להשמיע קול בכלי שיר שמא יתקן כלי שיר.

ועי' בשו"ע סי' תקפט סעיף ה', ובמגן אברהם על השו"ע סי' תקפח סעיף ד' שהקשה מדוע לא אסרו חכמים לתקוע בשופר משום גזירה זו.

בקושית הראשונים מדוע במילה בשבת לא גזרו שמא יטלטל התינוק או סכין של מילה ברה"ר

עי' בר"ן על הרי"ף דף ח. מדפי הרי"ף, משורה 1 של הרחבות, עד שורה 4 של הרחבות.

עי' בט"ז על השו"ע או"ח סי' תקפח ס"ק ה'.

עי' בתוס' מגילה ד' ד"ה ויעבירנה.

למעיינים - מה הפשט בשיטת רבי לוי בר לחמא

הנה רבי לוי בר לחמא סובר שהאיסור לתקוע בשופר בר"ה שחל בשבת הוא מדאורייתא, וצ"ע הוא יענה לקושיות שהקשתה עליו הגמרא. ועי' בספר שבלי הלקט סי' רצד, ועי' בספר תורת משה חתם סופר פרשת בהר.

למעיינים – הרי אין בימינו רה"ר דאורייתא

עי' משנ"ב חלק ג' בשו"ע סי' ש סעיף יח, וביאור הלכה ד"ה השתא דלית לן.

ראוי לציין, שהרה"ג ר' עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל (בעל
לב העברי) רצה להנהיג בירושלים תקיעת שופר בר"ה
שחל בשבת, וזה היה אחד טענותיו, כיון שהגזירה היתה בזמן
שהיה רה"ר דאורייתא ולא בזה"ז, אך כל גאוני וגדולי אותו
הדור יצאו נגדו ונשתקע הענין, וראה בזה באריכות רבה בספר
עיר הקודש והמקדש להגרי"מ טקוצינסקי זצ"ל (חלק ג פרק
כ) ע"ש ואין מה להוסיף על דבריו המפורטים בענין זה (וראה

דף על הדף עמוד מס 354 | ביצה, ר"ה, תענית) קליין, אפרים נח - מנדלבוים, דוד אפרים - לפקוביץ, יחזקאל חיים ע"י תכנת אוצר החכמה

בס"ד. ישיבת ברכת חיים, יום שלישי, י"ז באלול תשע"ב

ראש השנה לב: -לג. בענין נשים בתקיעת שופר

א] עי' ר"ה לב: מתני' שופר של ר"ה - עד לג. "נשים סומכת רשות" [נקודתיים]. וברש"י.

מדוע מעכבין את הנשים מלתקוע

ב] עי' רש"י ד"ה הא נשים מעכבין.
ג] והקשו על רש"י במהרש"א ד"ה בפרש"י בד"ה הא נשים. וכן בשלטי הגבורים על הרי"ף דף ט: מדפי הרי"ף אות ג' ד"ה אין מעכבין.
ד] ותירץ דברי רש"י במרומי שדה לנצי"ב מוולאזין בסוגיין [מובא במסגרת]

מרומי שדה בסוגין	
רש"י. ד"ה הא נשים מעכבין כו' וכי תקעי איכא זל תוסף. וכנר הקשו החס' מסוכך דף ז' מהא דהילני המלכה, ועי' חס' עירובין דף ל"ו. אבל כנר זיארנו דהע"ש סי' קנ"ד, דלא קאמר רש"י אלא במקום שיש בל"ז איסור אחר, ומש"כ אי קא עבדא לשם מלכה איכא משום זל תוסף ג"כ.	כמו דא"י לעיל דף ד' כיון דאמר רחמנא אייתי ולא אייתי קעבר משום זל תאחר. וה"ל כיון דא"ר לא תעשה מלוא ז' וכי' עושה עוברת משום זל תוסף. משא"כ צסוכה שאין בישיבה שום איסור ולא א"ר לא תעשה, משו"כ הוי אשה כמו כל שלא בזמנו, דאינו עובר משום זל תוסף. ומה שכתבתי

רש"י בעירובין פירש באופן אחר מדבריו כאן

ה] עי' ברש"י עירובין צו. ד"ה ולא מיחו, ודף צו: ד"ה והא נשים. ולכאוף' סותר לפירושו כאן, וצ"ע.

האם נשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא

ו] עי' תוספות ד"ה הא כרבי יהודה, שיטת רבינו תם שמברכות.

ז] ועי' רמב"ם ציצית ג' ט' ובמגיד משנה שם, שחולק.

ח] ועי' רמב"ם סוכה ו' יג ובהשגות הראב"ד ומגיד משנה שם.

הלכה למעשה בענין נשים מברכות במצוות עשה שהזמן גרמא

ט] ועי' במשנ"ב חלק ו', סי' תקפט סעיף ו', וברמ"א ובמשנ"ב שם.

י] עי' במשנ"ב חלק א', שו"ע סי' יז סעיף ב' וברמ"א ובמשנ"ב שם.

מנהג חלק מהנשים הספרדיות לברך על הלולב

יא] עי' בברכי יוסף להחיד"א סי' תרנד ס"ק ב' מובא במסגרת

ברכי יוסף אורח חיים סימן תרנד

מה שנהגו קצת נשים בארץ הצבי לברך על לולב, זה שנים רבות ערערתי על זה, דנהגו כך מעצמן, ואנן קבלנו הוראות הרמב"ם
ומרן, והם פסקו שלא לברך. ושאלתי לחכמים זקני דורנו, והם אמרו דהוא מנהג טעות, דקצתן נהוג הכי בבלי דעת, ויש לבטל
המנהג. ואחר זמן האיר וזרח ספר נחפה בכסף למורי הרב זלה"ה, ושם ראיתי שכתב שהוא מנהג טעות וכל המבטל המנהג תע"ב.
ע"ש דף קפ"א ע"ד. ואחר זמן רב בא לידי קונטרס מרבינו יעקב ממרו"ש מרבוואתא קמאי, דמייתו ליה הרב שבלי הלקט
והמרדכי כמ"ש בקונטרס שם הגדולים דף ל"א (מע' גדולים ערך רבינו יעקב החסיד), שהיה שואל מן השמים ומשיבים לו. וכתוב
שם (סי' א) וז"ל, שאלתי על הנשים שמברכות על הלולב ועל תקיעת שופר, אם יש עבירה, ואם הויא ברכה לבטלה אחרי שאין
מצוות. והשיבו, וכי אכשור דרי, כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה, ולך אמור להם שובו לכם לאהלכם וברכו את ה' אלהיכם.
והעד מגילה וחנוכה. ופירשו לי שמאחר שהיו באותו הנס חייבות ומברכות, בלולב נמי מצינו סמך שאין לו אלא לב אחד לאביהם
שבשמים, ובשופר אמרו הקב"ה אמרו מלכיות שתמליכוני עליהם, זכרונות שיבא זכרון אבותיכם לטובה לפני ובמה בשופר,
והנשים נמי צריכות שיבא זכרוניהם לטובה, לפיכך אם באו לברך בלולב ושופר הרשות בידם

מדוע אין בזה משום "לא בשמים היא" לפסוק כמו שו"ת מן השמים

יב] עי' בספר עבודה ברורה בסוגינתו מה שהביא בשם החיד"א [מובא במסגרת]

עבודה ברורה

וע' בזה צו"ת יוסף אומן לחיד"א (סימן פ"צ), שכן היה נוהג החיד"א לפסוק למעשה (מחמת דברי שו"ת מן השמים), ח"ל: ולענין הלכה מעת שראיתי מה שהשיבו מן השמים לרבינו יעקב ממרו"ש כמו שהצאתי בספר ברכי יוסף (הג"ל), נהגתי לומר לנשים שיצרכו על הלולב. וכמנהג קדום שהיו נוהגות הנשים בעיר הקודש ירושלים ת"ו. והגם דמין פסק שלא יצרכו. נראה ודאי דאילו מרן שלטו מאור עיניו הקדושים בתשובות רבינו יעקב ממרו"ש, דמשמיה מיהב יהיב כח לזכך לנשים, ודאי כך היה פוסק ומנהיג. וכי האי גוונא לא שייך "לא בשמים היא", דכיון דיש הרבה גדולים בפוסקים דסבירא להו דיצרכו אהניא לן לפסוק כמותס כיון דאית לן סיעתא דשמיא, עכ"ל.

עוד ציאר זאת החיד"א גם בספרו דבש לפי (מערכת נ' אות י"ב), וכתב שלא שייך כאן הכלל ד"לא בשמים היא", כיון שאין צדיקו כח להכריע בין הראשונים, ועיניו הרואות שנחלקו הפוסקים מערכה לקראת מערכה, וא"כ נכון יותר לעשות כהפוסקים שהסכימו עמהם מן השמים. ואף שמצינו שהרמב"ן חלק על הראב"ד בזה שאמר "רוח הקדש הופיע בבית מדרשנו" היינו דוקא הרמב"ן שהכריע מן התלמוד להיפך, ואז הרשות צידו לעשות ע"פ המורה כפי דעתו, אבל לא כן אכן, עכ"ד וע"ש. וראה עוד בשם הגדולים (מערכת ר' יעקב ממרו"ש) וציעיר אהן (מערכת א' אות ט"ו), דכל היכא שאין חכמי הדור יכולים להכריע מותר לשאול מן השמים.

בס"ד. ישיבת ברכת חיים, יום רביעי, י"ח באלול תשע"ב

ראש השנה לב:—לג. בענין קטנים המתעסקים בשופר

א[משנה [השניה] לב: מ"אין מעכבין את התינוקות" עד סוף המשנה.
ב[גמ' לג. מ[6] שורות מלמטה] "אבל מתעסקין בהם עד שילמדו" – לג: במשנה, ורש"י.
ג[ועי' רש"י ג. ד"ה תינוקות.

קושיית הפותח שער

ד[עי' בספר פותח שער [להר"ר נתן גרוסמן שליט"א, עורך "יתד" לשעבר] בסוגיתנו מה שהקשה [מובא במסגרת].

פותח שער בסוגיתנו		
ובעיקר סוגיא זו דחינוך קטנים במצות שופר, לכאור' יש להבין. הרי עיקר מצות שופר היא התקיעה ולא השמיעה, ואף שצריך מ"מ לתקיעה של מצוה מ"מ אין שום חיוב שאדם יתקע בעצמו ולא ישמע מאחר. וא"כ למה אמרו כאן שיש ענין של חינוך ללמד הקטן לתקוע בעצמו, ואף התירו משום כך גזירה דרבנן בשבת	ולהמג"א אף אדם אחר שאינו אביו רשאי לומר לו לתקוע בשבת כי הגדול מצוה קעביד בזה שמחנכו. והרי אין כלל צורך שילמד לתקוע, ודי אם יחנכו הקטן לשמוע קול שופר. ולא ראיתי מי שעמד בזה. (ובפרט שהרי חזינן במציאות שרוב האנשים גם המדקדקים במצוות אינם יודעים לתקוע	בעצמם וסומכים על שמיעה מאחר, ואף בזמן הגמרא כבר היה כן כמבואר בתו"י לקמן ל"ד ב', ומדוע דווקא מחוייבים לחנך הקטן להיות בעל תוקע לעצמו. ועוד שאם חזינן מ"מ שמאיוה טעם יש חיוב חינוך בזה, למה לא מצינו מעולם שעשו כן בפועל. ואף שמדקדקים לחנך קטן בציצית ובלולב ובסוכה וכו', לא מצינו שמחנכים הקטנים ללמוד היאך לתקוע בשופר).

ה[האם תוכל להציע תירוץ לקושייתו.

האם מותר לגדול לתקוע עם התינוקות בעצמו בראש השנה כדי לחנכם

ו[עי' במשנה לב: "אבל מתעסקין עמהן עד שילמדו", ויל"ע אם הכוונה שגם הגדול תוקע עמהן או רק הקטנים תוקעין.
ז[ועי' חידושי רבי משה קזיס על המשנה.

חידושי רבי משה קזיס על המשנה בדף לב:

ומתעסקין עמהם עד שילמדו — נראה דלכ"ע אסור לתקוע בשופר ב"ט של ר"ה שלא לצורך מצוה. וצ"ע אם מה שאמרו מתעסקין עמהם עד שילמדו היינו שהגדול תוקע עמהם כדי ללמד, או שמא אינו רשאי הגדול לתקוע אלא עומד על התינוקות ומלמדם איך ראוי לתקוע. ובעל כסף משנה כתב בפ"ב מהל' שופר שרש"י כתב מתעסק עמהם לא שהגדול תוקע וכו', משמע שאסור לגדול לתקוע כדי ללמד. וגם הרב המגיד כתב שם ופי' מתעסקין עמהם שאומרים להם תקעו ומשתדלי עמהם. וגם מדברי הטור נראה כן שכתב בסוף סי' תקפ"ח מותר לומר לקטן שלא הגיע לחינוך שיתקע בשבת כדי להתלמד לתקוע וכו'. ולפי זה	מה ששינוי והמתעסק לא יצא היינו שתקע להתעסק בעלמא וגמצא שתקע באיסור, ולא הוי דומיא דמתעסקים עמהם דרישא דמיירי שאין הגדול תוקע. ולפי זה אין הכרח לפרש דמתעסק זה תוקע ללמד לתינוקות אלא מתעסק בפני עצמו הוא. אבל מדברי הר"ן נראה שסובר שמותר לגדול לתקוע כדי ללמד לתינוקות דחשיבא מצוה, שכתב שכיון שהמתעסק מכין למצוה לחנך התינוקות אותה כוונה מעכבת מצוה אחרת וכו', ואם היה איסור בתקיעתו מאי מצוה איכא הרי עבירה היא בידו. מיהו אין מכאן ראיה דלעולם הוא תוקע באיסור, ומ"מ
--	---

ח[ומה שציין לר"ן, הוא בר"ן על הר"ף דף ט: מדפי הר"ף ד"ה ואין מעכבין.

"אמר רבי אלעזר אפילו בשבת" – באיזו שבת מדובר

ט[עי' ריטב"א ד"ה והא דתנן אין מעכבין.

י[עי' רמב"ם ספר זמנים הלכות שופר פרק ב' הלכה ז', ובהשגות הראב"ד שם, ובכסף משנה שם.

מה הטעם שהתירו לקטנים לתקוע

יא[עי' תפארת ישראל על משניות ראש השנה פרק ד' משנה ח', בתפארת ישראל אות נג.

[ב] עיי ברא"ש פרק רביעי סי' ז' מ[12 שורות מסוף הסימן] "מתעסקין בהן כדי שילמדו" – עד סוף הסימן, ובהגהות אשר"י שם.

הלכה למעשה

[ג] לגבי ראש השנה רגיל - עיי במשנה ברורה חלק ו', ברמ"א סי' תקצו סעיף א' ובמשנ"ב ס"ק ה-ו.
[ד] לגבי שבת – עיי בטור או"ח סוף סי' תקפח מ"ואע"פ ששבת", עד סוף הסימן. למעיינים - עיי ב"ח על הטור שם.

האם ניתן ללמוד מכאן שמותר לעבור על איסורים דרבנן לצורך חינוך

[טו] עיי בשו"ע או"ח סי' שמ"ג סעיף א', ובמגן אברהם ס"ק ג' מ"וכתב עוד רי"ו דכל דבר" – עד "כיון שהוא חינוך מצוה".
[טז] ולכאוי צ"ב, דבגמ' עירובין מ: [למעיינים עיי גמ' עירובין מ: מ"יום הכפורים היכי עביד" עד "דילמא אתי למסרד"], מבואר דאין עושים ברכת שהחיינו ביוהכ"פ על כוס יין, משום דאי אפשר לתת ממנו לקטן משום "דלמא אתי למסרד" דהיינו 'שמא ימשיך לעשות כן גם כשיגדל', וא"כ איך אומר המגן אברהם שמותר לתת לקטן איסורים לשם חינוך.
[יז] ועיי שולחן ערוך הרב או"ח סי' שמג סעיף ח' [מובא במסגרת]

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שמג סעיף ח

כל דבר שהוא משום חינוך מצוה מותר לספות לו איסור בידיים כגון להאכיל פסח לקטן שהגיע לחינוך אע"פ שלא נמנה עליו ואין הפסח נאכל אלא למנויו אעפ"כ כיון שמתכוין לחנכו במצות מותר.
אבל מצוה שלא שייך בה חינוך דהיינו שלא יוכל לעשותה כשיגדל שזהו עיקר טעם החינוך כגון להטעימו מכוס של מילה ביום הכיפורים כדי שלא תהא הברכה נראית לבטלה אע"פ שזהו צורך מצוה מכל מקום כיון שכשיגדל יאסור לו לכן גם עכשיו אסור משום שמא יסרך בכך ויטעום ממנו גם כשיגדל כמו שיתבאר בס"י תרכ"א.

"כאן בקטן שהגיע לחינוך כאן בקטן שלא הגיע לחינוך" – פירוש הדברים

[יח] עיי ריטב"א ד"ה והתניא מעכבין. [למעיינים - עיי בתוספות ד"ה תניא נמי הכן].

בס"ד. ישיבת ברכת חיים, יום חמישי, י"ט באלול תשע"ב

ראש השנה לג':

בענין סדר התקיעות

א[דף לג': "מתני' סדר תקיעות" – עד לג'. עד סוף העמוד.

בענין צורת השברים

עיי בספר עבודה ברורה בסוגיתנו [מובא במסגרת]

עבודה ברורה בסוגיתנו

שברים. צענין צורת קול השברים התקבלו בקהלות ישראל ג' אופנים שונים: א) כל שבר מג' השברים הינו קול פשוט של ג' כחות, ותוקע: טו-טו. טו. ב) כל שבר מג' השברים הינו קול שבור של ג' כחות, וכל שבר צפני ע"מנו נשמע כך: טו-טו. טו. ג) כל שבר מג' השברים תוקע: טו-טו. טו, טו-טו. טו, טו-טו. טו. ד) כל שבר מג' השברים הינו קול פשוט, אמנם מתחמת חששות שונים, אין לתקוע רק קול פשוט, אלא: טו-טו. לפ"ו נמצא שלג' השברים תוקע: טו-טו, טו-טו, טו-טו, וכל קהלה מקהלות ישראל נוהגת כפי המקובל לה במסורת מאבותיה, ונהרא נהרא ופסטיה.

וע' במקראי קודש (סימן י"ז) שכתב דעדיף לעשות השבר בקול טו-טו. טו, ולא ג' תקיעות קצרות, שבאופן זה ודאי נעשה ג' כחות ולא צענין שיהיה דוקא קול ישר. ובהר צ"י (למחלמין) הוסיף לבאר, דהגם שמפסטות דברי הגמ' מובאר שעל התוקע להזהר לא להאריך בשבר על התקיעה, והכוונה בזה שיש לחוש ש"א מכלל שבר ויעשה תקיעה, ומשמע שהשבר הוא תקיעה קצרה, ולכן יש מקום לחשש הנ"ל, מ"מ היות ומזהות השבר הוא קול שבור, אין צריך שיהיה דוקא קול ישר כמו תקיעה, ואפשר לעשות גם בקול לא ישר ובלבד שיהיה שבור, והיות שבשבר שהוא צורה של תקיעה קצרה קשה מאד להזהר בשיעורו שלא יאריך ויהיה תקיעה ושלא יקצר ויהיה תרועה, לכן ראוי לעשות כל שבר צורה של טו-טו. טו, שהוא שיעור מדוד של שלש כחות, ושלא כחות הוא השיעור שלכתחילה צריך לעשות את השברים, עכ"ד.

ובכמה קהלות נהגו לתקוע באופן זה מדורי דורות, וראה בקונטרס התקיעות כהלכה ובהידור (להגר"מ שטרנבוך, צהערות אות ה') שהביא מקור למנהג זה מדברי הרמב"ן דרשמו, שכתב ח"ל: אין ההפרש שצין השברים לתקיעה צין ארוך לקצר, אלא שזה קול פשוט סופו מחלילתו, כאיש מרים קולו לשורר ולרנן, וזה קול שבור כעין המילל וכו', אלא שההפרש וההבדלה שציינים בדמיון הקול

הוא, לא בגודלם וקוטנם", עכ"ל הרמב"ן. ומבואר שיש הבדל בצורת הקול צין שברים לתקיעה, ושברים צורתם קול שבור, והיינו טו-טו. טו.

אמנם צעמק ברכה (ענין שופר עמוד פ') הוכיח מדברי התוס' (נד"ה שיעור), ששברים הוא קול תקיעה קצר דוקא. וכן מובאר מדברי הריטב"א בסוגיין שכתב, ח"ל: ועל כרחק שבר ותקיעה קול פשוט, ואין בהם כדי שינוי בגוון, אלא באריכות הקול, עכ"ל. ומפורש שאין שום הבדל בצורת הקול צין שברים לתקיעה, אלא רק באורך הקול. ולפ"ו צריך להזהר לא לשבור את השבר ע"מנו, ולא לתקוע כל שבר: טו-טו. טו, שהרי באופן זה שובר את השבר ע"מנו, ואנו צריכים שבר פשוט בעל קול אחד. אלא יתקע "טו" בלבד, (כאופן הא' הנ"ל). וכך נוהגים צהרצת קהלות ישראל. וסיים דבריו שם: שוב שמעתי כן ממנו"ר הגאב"ד דברסק, בשם אביו מרן הגר"ם הלוי, שהיה מדקדק ע"ו מאד שלא לתקוע טו-טו. טו, עכ"ל. (ומה שכתב שם לעשות תנועת טו-טו בלבד, כוונתו "טו" בלבד, כאופן הא' הנ"ל, כדמוכח מתוך דבריו).

וע"ע בשיעורי הגרמ"ד לערכין (דף י. עמוד קנ"ג צהערה שס) שהביא שהגר"ם נהג לתקוע באופן הג' שהצאנו לעיל (ולא רק קול פשוט), ח"ל: לא היה תוקע טו-טו. טו כנוהג, אלא טו. טו, אחת משום שחשש ש"טו" קמא יהיה לתקיעה אם ישהה צו קימעה, כי לדעת הרמב"ם שיעור תקיעה כחצי תרועה, ותרועה לשיטת רש"י וסיעתיה היינו ג' כחות, ואם נחשוב לתרי השיטות יוצא שבשיעור כח ומחצה היו תקיעה, (ול"טו) צמרא ליכא למיחש שיהיה לתקיעה, שהרי ליכא תחילת תקיעה, עכ"ל ההערה שם. ולדבריו נמצא שבע"ס צורת השבר הוא קול פשוט, וגם שמתוקע טו-טו. טו רק ה"טו" נחשב לשבר, כמו שהוכיח צעמק ברכה, אבל מפני החשש שאם יעשה רק קול פשוט יתהפך לתקיעה, לכן יתקע טו-טו, שבאופן זה אין תחילת תקיעה, ואין לחוש שהשבר יהיה לתקיעה.

עבודה ברורה על מסכת ראש השנה נוסד מס 580 ג עתי, אילוז בן מרדכי ורודס י"י תכנת אוצר החכמה

למעיינים

עיי תוספות לג': ד"ה שיעור תרועה.

עיי משנ"ב חלק ו', סי' תקצ כולו עם המשנ"ב.

ראש השנה לד: בענין תשע תקיעות בתשע שעות

א[דף לד. שורה אחרונה "אמר רבי יוחנן שמע" – עד לד: "ת"ר תקיעות אין מעכבות", ורש"י.
ב[ע"י ריטב"א ד"ה א"ר יוחנן שמע.

מחלוקת רש"י ותוספות בענין מתשעה בני אדם כאחד
ג[ע"י תוס' ד"ה מתשעה בני אדם.
ד[ע"י בספר יום תרועה על תוספות זה, מה שביאר במחלוקת רש"י ותוספות.

בקושי הראשונים דהרי תרי קלי משתמעי בדבר החביב
ה[ע"י רש"י ד"ה מתשעה בני אדם, ובהגהות הב"ח על רש"י אות א'.
ו[ע"י רשב"א ד"ה הי"ג מתשעה בני אדם.
ז[ע"י מאירי ד"ה שמען מתשעה.
ח[למעיינים – ע"י ריטב"א ד"ה הי"ג מתשעה בני אדם [רק הקטע הראשון], ויל"ע אם דבריו מוסכמים גם להרשב"א וגם להמאירי.

חקירת הריטב"א בשלשה בני אדם שתקעו זה תש"ת זה תר"ת וזה תשר"ת
ט[ע"י ריטב"א ד"ה הי"ג מתשעה בני אדם, בקטע השני, המתחיל "והיכא שתקעו".
י[וצ"ב במה נחלקו ב' הדעות שבריטב"א.

הלכה למעשה
יא[ע"י משנ"ב חלק ו', סי' תקפח שו"ע סעיף ב-ג, ובמשנ"ב שם, ובביאור הלכה ד"ה שמע ט' תקיעות.

למעיינים

יב[ע"י תוס' ד"ה לדידי.

מדוע כתב הגמרא "ואפילו סירוגין" שלכאורה זה מיותר
יג[ע"י תוס' הרא"ש ד"ה כך כתוב בספרים.
יד[ע"י פסקי רי"ד מובא בספר עבודה ברורה [מובא במסגרת]

עבודה ברורה בשם פסקי רי"ד
הרי"ד (עמוד קס"ד), וז"ל: וזרישא אשמועינן היכא דשמעינהו לט' תקיעות מאדם אחד, אבל היכא דשמעינן מט' גברי וצסירוגין הו"א דלא מנטרפי, קמ"ל סיפא דמנטרפי, עכ"ל. וכן כתב גם המהרש"א

מדוע נקטה הגמרא בדוקא "תשע שעות" ולא מספר אחר של שעות
טו[ע"י בספר שפתי חכמים בסוגין [מובא במסגרת].

שפתי חכמים בסוגין	
גמרא שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא וכו'. פי' ששמע תקיעה אחת בשעה אחת ושניה בשעה שניה, וכן כל היום, הרי אלו מצטרפין ויצא (רמב"ם פ"ג מהלכות שופר ה"ה). ועיין בשפ"ח לקמן לגמרא ד"ה תקיעות. ואפשר דלהכי נקט "בט' שעות ביום", משום דבתשרי היום והלילה שוין, והיום י"ב שעות, מעלות השחר עד צאת הכוכבים,	למחשבים מעלות השחר, ומצות שופר מהנץ החמה (עיין מגילה כ' ע"ב), ולא נשאר עד השקיעה, אלא ערך תשע שעות ומעט יותר (פורת יוסף). א"נ משום דאיתא בש"ע תקצ"א ס"ח, לא ליצלי אינש תפילת מוסף בר"ה ביחיד, עד אחר ג' שעות היום, כיון דמפקיד דינא דלמא מעייני בעובדיה ודחפו ליה מידחי (ע"ן ד' ע"ב), (ולעיל ל"ב ע"ב) איתא השני מתקיע עיי"ש וא"כ נשאר ט' שעות מהיום:

ראש השנה לד:
בענין תקיעות וברכות מעכבות זו את זו

א[דף לד: "ת"ר תקיעות אין מעכבות זו את זו" – עד "ובמה בשופר" [נקודתיים], ורש"י.

מה פירוש תקיעות וברכות של ראש השנה מעכבות

- ב[עיי רש"י ד"ה תקיעות.
ג[עיי רא"ש פרק רביעי סימן יד [קטע ראשון, עד ד"ה מתני'].
ד[וצ"ע איך ליישב את שיטת רש"י מקושית הרא"ש.
ועיי בספר עבודה ברורה בשם הג"ר עזרא עטייה זצ"ל.

עבודה ברורה בשם הג"ר עזרא עטייה	
וצמאורי ישראל (עמוד ר"ח) כתב לתרץ בשם ראש הישיבה (הגאון הגר"ע עטייה והוצא גם בספר עלה עזרא), דודאי העיכוז של הברכות על התקיעות הוא רק מדרבנן, וא"כ היכא שיש צ' עיירות שזאחת תוקעים וזאחת מזכרים, אס נאמר את הדין	שמעכבים זה על זה, נמצא שהוא יושב בטל ולא ילך לשמוע לא תקיעות ולא ברכות, ולכן עדיף שילך לשמוע את התקיעות ולפחות יאל ידי תקיעות ע"פ דין תורה, עכ"ד, וזה כעין דברי החסדי דוד

מה הדין אם יודע לתקוע סדר אחד של תקיעות

- ה[יל"ע מה הדין אם יודע לתקוע סדר אחד, לדוגמא תקיעה-שברים-תקיעה, אבל לא יודע לעשות תרועה. האם יש ענין שיתקע מה שיודע, או שעדיף שלא יתקע בכלל.
ו[עיי בר"ן על הרי"ף דף יא: מדפי הרי"ף ד"ה ודאמרין דתקיעות.
ז[עיי ברשב"א ד"ה ברכות ותקיעות של ראש השנה.
ח[[למעיינים - צ"ב בדברי הר"ן, שאם יודע לתקוע ב' סדרים, למשל תשי"ת ותר"ת, הרי יודע לתקוע הכל, ומה חסר לו. ועיי בט"ז על השו"ע או"ח סי' תקצ"ג סק"א].

בשיטת הרמב"ם

ט[עיי ברמב"ם ספר זמנים, פרק ג' הלכה ו'. ויל"ע אם הרמב"ם סובר כהרשב"א הנ"ל.

אדם שמקיים חצי מהמצוה האם יש בידו מקצת מצוה

י[עיי במשנ"ב חלק ה', סי' תעה בשערי תשובה ס"ק ב.
יא[עיי בספר עבודה ברורה בסוגיין שהביא דעות האחרונים אם אפשר להוכיח מסוגיין

עבודה ברורה בסוגייתנו	
ולכאורה מסוגיין יש להוכיח דאינה מצוה, דהא איתא בצרייתא ד"תקיעות מעכבות זו על זו", דהיינו שאם יודע לתקוע חצי מהתקיעות, כגון שידע רק לעשות תקיעה ולא תרועה, שמעכבות התקיעות זו את זו ולא יתקע כלל, וש"מ שחצי שיעור לא מהני צמנות עשה. וראיה זו כבר הביא בשו"ת ספר יהושע (צפסקס סימן כ"ד). אלא שכתב שם לדחות, דשאני שופר דיש בו איסור שבות, שגזרו חז"ל שלא יתקן כלי שיר, ולכן לא התירו לו לעשות חצי שיעור אפי' אם נאמר שיש צוה קצת מצוה.	אכן בשו"ת חזון עובדיה (שם עמוד תפ"ח) השיב לקיים את הראיה, דהרי קי"ל (בשו"ע או"ח סימן תקפ"ט סעיף ו') שתוקעים לנשים הגם שפטורות ממ"ע שהו"ג. וא"כ כ"ש לאיש שהוא צר חיובא, אם איתא שיש קצת מצוה בחצי שיעור (וכמ"ס החיד"א) היה צריך להחיר לו שיתקע מה שידע, עכ"ד. (ואולי יש לפלפל צוה ולומר דמקצת מצוה דחצי שיעור גרועה יותר מתקיעה לנשים שעכ"פ מקיימות מצוה גמורה אם שומעות קול. שופר אף שאינם חייבות בו.

הלכה למעשה

יב[עיי במשנ"ב חלק ו', בשו"ע סי' תקצג סעיף א-ב, ומשנ"ב שם, וביאור הלכה שם.

ראש השנה לד:

בענין מצוה בתוקעים יותר מהמברכים

[א] דף לד: [נקודתיים] "מי שבירך ואח"כ נתמנה לו שופר" – "דהא ודאי והא ספק" [נקודתיים].
[ב] ביאור פשט הגמרא, ע"י במאירי ד"ה מצות תקיעה גדולה.

"לא צריכא דאף על גב דהא ודאי והא ספק" האם מדובר בספק רגיל, או בספק עם חזקה
שיטה 1-

[ג] ע"י בריטבי"א ד"ה שתי עיירות.

[ד] וע"י רש"י ד"ה דהא ודאי והא ספק.

שיטה 2 –

[ה] ע"י רמב"ם ספר זמנים הל' שופר פרק ג' הלכה י"ג.

[ו] ולכאוי צ"ב לשיטת הרמב"ם, מדוע אמרה הברייתא "באחת תוקעין", והרי בכלל לא בטוח שיתקעו שם.

[ז] וע"י ערוך לנר ד"ה שם והא ספק.

האם אדם חייב לעבור לעיר אחרת כדי לקיים מצות עשה

[ח] ע"י חיי אדם כלל סח סעיף י"ט, ובנשמת אדם ס"ק ג'.

[ט] ע"י מועדים וזמנים להג"ר משה שטרנבוך שליט"א ראב"ד ירושלים, חלק א' סימן ג' [מובא במסגרת]

מועדים וזמנים חלק א' סי' ג'

לכאורה הדבר פשוט דאם אין לו מי שיתקע עבורו בעיר שגר בה לא נפטר ממצות תקיעות, רק מחויב מה"ת לעקור דירתו לעיר אחרת כדי לקיים הא"מ, אבל מצאתי דבר חדש ופלא ב"נשמת אדם" (כלל ס"ח) דמסיק שאין צריך לעקור דירתו לילך לעיר אחרת כדי לקיים מצוה אפילו דאורייתא עוברת כמו תקיעת שופר ולולב, ומכריח הדבר מברייתא דאיתא בראש השנה (לד:) "שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין הולכין למקום שתוקעין" ע"ש, והיינו מפני שתקיעות דאורייתא והברכות רק דרבנן ע"ש, וקשה אי נימא שכל אחד מחויב לעקור דירתו

לעיר אחרת כדי לקיים מצות תקיעות, היאך נמצא עיר שמברכין ולא תוקעין, והא כולו מחויבין לעקור דירתם כדי לקיים מ"ע דתקיעת שופר, וע"כ מכריח מזה שאין חיוב לעקור דירה כדי לקיים מ"ע דאורייתא ע"ש, ודבריו תמוהין, דבפשיטות הא"מ ברייתא מיירי בשעת מלחמה או סכנת דרכים שא"מ אפשר לעקור מקומם שאין מניחין לצאת מהעיר, אבל אם אפשר אולי אין הכי נמי חייבין לעקור כדי לקיים המ"ע, וכן משמע בעיטור דמיירי בימי השמד שמתיראים לתקוע בגלוי עם ע"ש, אבל אין ראיה מכאן שפטורין לעקור דירה.

[י] וע"י בספר פאר הדור חיי החזון איש חלק א' עמ' רלה [מובא במסגרת]

פאר הדור חיי החזון איש חלק א' עמ' רלה

כיון שראוהו בכך, התחילו לעקוב בחשאי אחרי כל תנועה מתנועותיו, וכעבור זמן קצר ידעו כבר לספר עובדות למכביר מאורח-חיי והליכותיו המאלפות. הימים היו ימי-חירום. וכאשר קרב ובא חג הסוכות ולא נמצא אפילו אתרוג אחד בכל סטובין, החליט החזון-איש לנסוע למינסק, העיר הגדולה, כדי להשתדל שם בהשגת אתרוג, אם כי הדרכים נשתבשו בגייסות וכל יציאה מתחומי העיר היתה כרוכה בסכנת-חיים. יומיים לפני החג יצא בדרך למינסק והגיע אחרי תלאות מרובות העיר, שם השיג, אחרי מאמצים מרובים, אתרוג כשר לברכה, אולם בגין המצב המלחמתי החמור [יא] ויל"ע האם עשה כן משום שאחז שחייבים לעשות כן, או שעשה כן "בהתנדבות".

נבצר הימנו לשוב סטובצה עד יום אסרו-חג. כשחזר לעיר הקיפוהו כמה בעלי-בתים והביעו בפניו את תמיהתם, הלמאי הכניס את עצמו בסכנה כזו, בהפטרם: "ואם אין אתרוג מצוי, אז לא מברכים על הלולב, ומה בכך?" אך הוא השיב להם מיניה-וביה: האם גם כאשר לא יהיו מצויים מצות לפסח תשבו בחיבוק ידיים ותגידו "אם אין מצות, אז לא אוכלים"? הלא בלי שום ספק תרעישו עולמות ותטרחו בכל הדרכים שבעולם להשיג מצות, כדי שלא תהיו זקוקים לצום – ואף אני עם אתרוגי שרוי במצב דומה, אי אפשרי אחרת...⁹

בענין ספק דאורייתא לחומרא

[יב] ע"י בספר עבודה ברורה בסוגיתנו, שהביא הנידון לגבי ספק דאורייתא לחומרא [מובא במסגרת]

עבודה ברורה

דהא ודאי והא ספק. לכאורה לדברי הרמב"ם (פט"ו מהלכות טומאת מת ה"א) שחומר הספיקות הוא מדבריהם, (כלומר, מה שספק דאורייתא לחומרא הוא רק מדרבנן), וכאן שיש רק ספק אם ישמע תקיעה - א"כ כל חיובו ללכת הוא רק מדרבנן. ולפ"ו קשה מדוע נריך ללכת לעיר שאנו מסופקים אם יש בה תוקע שאולי לא יקיים כלום, ועדיף שילך לעיר שמברכין שודאי יקיים צרכות דרבנן. (כן הקשו הרבה מן האחרונים, ומכללם הפמ"ג במשניות זהב סימן תקנ"ה ס"ק א' והמחזית השקל שם, וע' מה שאסף והציא את

אלא שכתבו הפמ"ג והמחזית השקל (לישז את הרמב"ם) דהכא שאני, דכיון שהחיוב לשמוע את התקיעות הוא חיוב מה"ת צודאי, וכל שלא שמע קול שופר מוטל עליו חיוב גמור לשמוע, לכן אם מסתפק שמא ע"י הליכתו יוכל לקיים את המצוה - חייב מה"ת להשתדל בכל כחו לשמוע, ולכן עדיף מקום שתוקעין בספק על מקום שמברכין צודאי. וכן ציאר בשפת אמת כאן.

הלכה למעשה

[ג] ע"י במשנ"ב חלק ו', ס"י תקצה שו"ע ומשנ"ב ושער הציון וביאור הלכה.